

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему Трансформація фінансової політики старопромислового регіону в умовах рецесії

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0721-удмф-з
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
(код і назва спеціальності)

страхування»

Хлепітько А.Ю.

освітньої програми управління державними
(код і назва освітньої програми)

та місцевими фінансами

спеціалізації _____

(код і назва спеціалізації)

(ініціали та прізвище)

Керівник професор кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, доцент, д.е.н.

Шапуров О.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент професор кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, професор, д.е.н.

Метеленко Н.Г.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)

Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., проф.
Шануров О.О.

« ____ » _____ 20 ____ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНЦІ

Хленітько Анні Юріївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Трансформація фінансової політики старопромислового регіону в умовах рецесії

керівник роботи Шануров О.О., д.е.н., професор,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «25» жовтня 2022 року № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи Дата згідно графіку захисту

3. Вихідні дані до роботи Публічна звітність бюджету регіону, що розглядається в роботі. Літературні джерела. Фахові періодичні видання

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Теоретична частина. Теоретичні аспекти розвитку старопромислових регіонів країни

Аналітична частина. Аналіз фінансово-економічної політики старопромислового регіону

Проектна частина. Трансформація фінансової політики старопромислового регіону в умовах рецесії

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рис.3.1. Ефекти використання фінансових інструментів регіонального розвитку; Рис.3.2. Фінансовий інструментарій стабілізації регіонального економічного розвитку; Рис.3.3. Механізм та інструментарій підвищення конкурентоспроможності промисловості регіонів

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<i>Шапуров О.О., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів</i>	24.10.2021	4.11.2022
2	<i>Шапуров О.О., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів</i>	4.11.2021	23.11.2022
3	<i>Шапуров О.О., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів</i>	23.11.2021	1.12.2022

7. Дата видачі завдання 09.09.2022р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Дослідження теоретичних аспектів розвитку старопромислових регіонів</i>	24.10.2022	
2	<i>Огляд літературних джерел з теоретичних аспектів розвитку старопромислових регіонів</i>	28.10.2022	
3	<i>Збір даних та дослідження звітної документації регіонального бюджету старопромислового регіону</i>	4.11.2022	
4	<i>Аналіз регіонального бюджету старопромислового регіону</i>	18.11.2022	
5	<i>Розробка практичних рекомендацій щодо трансформації фінансової політики старопромислового регіону</i>	23.11.2022	

Студент

_____ (підпис)

Хлепітько А.Ю.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

_____ (підпис)

Шапуров О.О.

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Хлепiтько А.Ю. Трансформацiя фiнансової полiтики старопромислового рeгiону в умовах рецесiї

Квалiфiкацiйна випускна робота на здобуття ступеня вищої освiти магiстра за спецiальнiстю 072 - Фiнанси, банкiвська справа та страхування, науковий керiвник О.О.Шапуров. Инженерний навчально-науковий iнститут iм. Ю.М. Потебнi ЗНУ, кафедра iнформацiйної економiки, пiдприємництва та фiнансiв, 2022.

Дослiджено теоретичних аспектiв розвитку старопромислових рeгiонiв. Проаналiзовано загальний та спецiальний фонд бюджету старопромислового рeгiону. Запропонованi практичнi рекомендацiї щодо трансформацiї фiнансової полiтики старопромислового рeгiону.

Ключовi слова: СТАРОПРОМИСЛОВИЙ РЕГIОН, ФIНАНСОВА ПОЛIТИКА, ФIНАНСОВА СТIЙКIСТЬ, РЕГIОНАЛЬНИЙ БЮДЖЕТ, ФIНАНСОВI IНСТРУМЕНТИ

ABSTRACT

Khlepitko A.Yu. Transformation of Financial Policy of an Old Industrial Region Facing Recession Qualifying final work obtaining a master's degree in higher education by specialty 072 - Finance, banking and insurance, scientific supervisor. O.O.Shapurov. Engineering Educational and Scientific Institute named by Yuriy Potebni ZNU, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance. 2022.

The theoretical aspects of the development of old industrial regions have been studied. The general and special fund of the budget of the old industry region was analyzed. Proposed practical recommendations for the transformation of the financial policy of the old industrial region.

Keywords: OLD INDUSTRIAL REGION, FINANCIAL POLICY, FINANCIAL STABILITY, REGIONAL BUDGET, FINANCIAL TOOLS

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ КРАЇНИ.....	8
1.1. Старопромисловий регіон як об’єкт соціально-економічного дослідження.....	8
1.2. Особливості та рецесійні тенденції старопромислових регіонів України	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ.....	23
2.1. Організаційно – економічна характеристика старопромислового регіону	23
2.2. Аналіз фінансової політики Запорізького старопромислового регіону...	37
РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ РЕЦЕСІЇ.....	49
3.1. Стимулювання трансформації та розвитку старопромислових регіонів країни.....	49
3.2. Підвищення ефективності фінансової політики промислового регіону...	61
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. У ХХІ столітті настала епоха постіндустріального розвитку, вона носить перехідний характер на шляху до формування економіки нового типу, яку називають інноваційною, економікою знань та ін. Вирішення цієї глобальної задачі багато в чому залежить від подолання однієї з найбільш складних і конфліктних проблем - трансформації старопромислових регіонів та міст. Ця проблема загальносвітова, він зачіпає тією чи іншою мірою більшість розвинених країн світу.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне узагальнення та розробка рекомендацій щодо трансформації старопромислових регіонів

Для досягнення мети поставлені наступні завдання:

- розкрити теоретичні аспекти розвитку старопромислових регіонів;
- проаналізувати загальний та спеціальний фонд старопромислового регіону;
- запропонувати науково-практичний підхід трансформації старопромислових регіонів

Об'єктом дослідження є фінансова політика старопромислового регіону

Предметом дослідження є практичний механізм трансформації фінансової політики старопромислового регіону

Методи дослідження. Загальнонаукові методи: індукція, дедукція, аналіз, синтез, теоретичне моделювання, абстрагування; спеціальні методи: горизонтальний та вертикальний аналіз.

Матеріалами для дослідження стали: спеціальна література з проблем теорії та практики розвитку старопромислових регіонів, нормативні документи, статистичні дані.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено науково – практичний підхід до трансформації старопромислового регіону, який на відміну від існуючих включає сучасний фінансові інструментарій покращення стійкості на основі стратегічної фінансової політики.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені в ході дослідження науково – практичні рекомендації можуть бути використані в діяльності ЗОДА та в інших старопромислових регіонів, що дозволить удосконалити та покращити трансформацію старопромислового регіону.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були представлені в доповіді на Міжнародній науково – практичній конференції «Перспективи сталого розвитку в умовах глобалізації в економічному, управлінському та інженерному аспектах».

Публікації. Основні положення роботи опубліковано в матеріалах міжнародної науково-практичної конференції. Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні документи, навчально – методична література, наукові публікації в періодичних виданнях з питань трансформації старопромислових регіонів.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладений на 72 сторінках. Робота містить 9 таблиць, 3 рисунки та - додатків. Список використаних джерел налічує 46 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АПСЕКТИ РОЗВИТКУ

СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ КРАЇНИ

1.1. Старопромисловий регіон як об'єкт соціально-економічного дослідження

У кожній науковій дисципліні досить складною справою є деякі вихідні положення та поняття. Особливий інтерес у контексті дослідження представляють поняття «район» та «регіон» - хоча і споріднені, але генетично та семантично відрізняються один від одного. Так, незважаючи на іноземне походження терміна «район», він практично в жодній країні Заходу не вживається — замість його використовується термін «регіон». Район, за визначенням це територія (геоторія), що за сукупністю насичують його елементів відрізняється від інших територій і володіє єдністю, взаємопов'язаністю складових елементів, цілісністю, причому ця цілісність - об'єктивна умова і закономірний результат розвитку даної території. Етимологія терміна район заплутана. Часто пояснюють, що слово район, походить від французького «гауон» (район), що означає промінь, радіус. Але в тлумачному словнику французької серед виділених восьми значень немає ні одного, близького до поняття «територія». Скоріше це слово має іспанське походження, оскільки там воно має територіальний сенс

Український регіоналіст В.М. Василенко виділяє, в рамках понять «район» і «регіон», термін «архітектура регіонального економічного простору», де «архітектура» – створення матеріально організаційного середовища, необхідного людям для життя та діяльності, а «економічний простір» – містить у собі певний комплекс якісних та кількісних характеристик економічного стану та розвитку як країни, так і окремої території, які можна ідентифікувати за деякими ознаками критеріїв. Поєднано це з тим, що економічний простір є деякою середовище знаходження та розвитку елементів

продуктивних сил (факторів виробництва), і від того, як названі елементи (фактори) будуть розташовуватися в цьому середовищі, як вони взаємодіятимуть між собою, наскільки міцними будуть складатися зв'язки (відносини) між ними, повністю залежатиме не тільки наповнюваність середовища, але і його здатність зберігати свою структуру та форми, забезпечувати стійке становище під впливом різних факторів [1, с. 5-6]. В даний час термін "регіон" застосовується в наступних значеннях: - Як синонім терміну "район"; звідси — регіональний, тобто який належить до району, районам; - для позначення зіставляваних таксонів, що належать до різних систем таксонування; — для позначення будь-яких територій, за своїми ознаками «підходящих» до вже прийнятої системи територіального членування; - для позначення адміністративних одиниць особливого рангу

Регіон як головна одиниця соціально-економічного простору характеризується деякими структурними особливостями. У разі, якщо регіоноутворюючі ознаки зменшуються від центру (ядра, вузла) до периферії, регіон називається вузловим (іноді поляризованим). Якщо ж явного зменшення не спостерігається і ознаки в хорологічному (тобто від місця до місця) відношенні коливаються слабо — такий район називається однорідним, рівномірним (або гомогенним). Велика кількість підходів до визначення регіону, його функцій, методів регіоналізації породило надзвичайну строкатість у частині термінування та класифікації регіонів. Найчастіше в основі останньої використовуються такі критерії: рівень економічного розвитку; рівень соціально-економічного розвитку; темп економічного розвитку регіону; тип територіальної структури господарства, коефіцієнт щільності населення; темп приросту населення та тенденції демографічної середи; характер та коефіцієнти виробничої спеціалізації, темпи рецесії регіонального господарства; рівень регіональної інфраструктури.

Кожен регіон займає певне місце у територіальному поділі праці та робить свій внесок у господарський комплекс країни, розвивається у специфічних природно-кліматичних умовах, з різними, гірничо-геологічними

умовами освоєння природних ресурсів, місцезнаходженням, розвитком інфраструктури (регіонального товарного ринку та соціального), ступенем освоєності, з різними традиційними господарськими навичками, що склалася структурою виробництва, соціальними умовами, наявністю продовольчої бази, станом будівельних комплексів, зосередженням науково-технічних установ та ін.

Ці особливості, природно, повинні враховуватися в процесі прогнозування та планування соціально-економічного розвитку і, особливо при здійсненні науково-технічно-інноваційної політики.

Вагоми частина територій України належить до старопромислових регіонів та безпосередньо крупних промислових міст (Донецький, Луганський, Запорізький, Дніпропетровський регіони та міста: Маріуполь, Макіївка, Горлівка, Артемівськ, Северодонецьк, Рубіжне, Алчевськ, Дніпродзержинськ, Кривий Ріг, Нікополь, Павлоград та ін.). На наш погляд старопромислові регіони проходять наступні етапи розвитку:

Початкова стадія-приєднання резервних територій до сусідніх, більш розвинених районів. Друга стадія - райони піонерського господарства. В них виявлено природні ресурси, та їх освоєння виробляється вибірково, окремими підприємствами, зокрема мережного типу, більш-менш великого масштабу. Третя стадія - регіони, в яких великі господарські вогнища вже існують і їх значення виходить за межі цього регіону. Тут функціонують ряд великих підприємств, що визначають основну економічну спеціалізацію регіону (міста). Четверта стадія (не завжди обов'язкова) — слід вважати створення потужніших «критичних» осередків розвитку, що мають міжрегіональне значення та сприяють розвитку регіонів. П'ята стадія – це регіони з достатньою відповідністю між структурою виробництва та поєднанням сировинних та матеріальних ресурсів. Як показала практика, в основу виділення цих стадій може бути покладено дві ознаки: міжрегіональна роль економічного району (міста) та рівень освоєння природних та економічних ресурсів, що залежать один від одного і які повинні враховуватися спільно.

Соціально-економічний розвиток старопромислового регіону, наприклад, Донецького, перебуває у «вертикальній» взаємозалежності з урахуванням значущості. Але з погляду функціонування регіон та його великі промислові міста, є самостійним утворенням, здатним забезпечити свою життєдіяльність у складі більших соціально-економічних систем. Економічні системи старопромислових регіонів включають такі підсистеми, як територіально-виробничі комплекси, наприклад, ТПК «Маріуполь» (два найбільші металургійні комбінати – «Азовсталь», «ім. Ілліча», концерн «Азовмаш», Маріупольський морський порт), ТПК «Краматорськ, Слав'янськ, Дружківка», промислова конгломерація «Донецьк, Макіївка, Ясинувата, Авдіївка»

Відомо, що територіальний комплекс у рамках старопромислового регіону виникає тоді, коли територія перестає бути випадковим фактором його формування та внаслідок розміщення компонентів на єдиній території та поєднання з'являються додаткові якості, наприклад, це хімічний територіальний комплекс у Луганському регіоні (Рубіжне, Лисичанськ, Северодонецьк). У структуру економічного регіону входять всі матеріальні елементи, з яких він складається, у взаємодії між собою: галузі промисловості, транспорт, окремі об'єкти. Без певного складу компонентів економічний регіон не може функціонувати. Вони відрізняються не окремими елементами, а характером взаємодії компонентів його структури [2].

Вибір системи соціально-економічних параметрів в умовах функціонування старопромислового регіону є складною проблемою, яка може бути вирішена із залученням економістів, маркетологів, соціологів, фінансистів, екологів, юристів та працівників місцевих органів управління. При цьому необхідно враховувати, що завдання комплексного соціально-економічного розвитку промисловості регіону зумовлюють системно та цілісно трансформувати соціально-економічну освіту (господарську систему). Старопромішленний регіон більшою мірою належить до гравітаційних

регіонів. Прикладом гравітаційного регіону може бути мегаполіс (велике місто із зоною свого впливу);

Наявність на своїй території великого промислового комплексу не робить регіон автоматично полюсом економічного розвитку. Необхідно, щоб він генерував ефект економічного розвитку та зростання на всю місцеву економіку, у тому числі соціально-економічний розвиток та навколишню територію. Наявність такого ефекту можна простежити через:

а) закупівлю підприємством-генератором місцевих товарів товарів промислового виробництва (внутрішньорегіональна інтеграція);

б) прямий та опосередкований розвиток та зростання на прилеглий до генератора території сектору послуг;

в) можлива організація, переміщення на прилеглу територію підприємств, які використовують у своєму виробництві продукцію підприємства-генератора економічного зростання (принцип кластеризації);

г) комплексне як пряме, і непряме, підвищення цінності природних та економічних ресурсів у регіоні;

д) стала вельми поширеною технічних інновацій і методів організації виробничого процесу.

Міське управління соціально-економічним розвитком передбачає два основні підходи. В результаті здійснення так званого «муніципального» підходу до регіонального управління значно розширюються повноваження місцевого рівня. Міське управління стає інстанцією, яка приймає остаточні, найчастіше оперативні рішення з багатьох питань регіонального розвитку: розміщення підприємств, контролю стану навколишнього середовища. Муніципальний підхід до регіонального управління ефективний при вирішенні локальних проблем, якщо не потрібні великі кошти.

У ряді випадків результативніший «секторний» підхід до регіонального управління, коли окремі ділянки території, територіально-виробничі поєднання стають об'єктами активного цілеспрямованого впливу з боку кількох муніципалітетів. «Секторний» підхід включає широкий діапазон

заходів керуючого впливу, аж до неприйнятних за межами регіону, наприклад, власні системи штрафів або оподаткування. Всі заходи при цьому підході спрямовані на заборону або призупинення небажаного регіонального процесу або виду діяльності в даному секторі.

Що стосується старопромислових регіонів великих промислових міст, то фактор соціальної мобільності втратив свою значимість через відсутність фінансових можливостей у населення. Так само мало ймовірно і «самонапрямок» на депресивні території (наприклад, частина шахтарських міст Донецького та Луганського регіонів) приватних інвестицій. Спад економіки на цих територіях не випадковий і тому новий інвестор зіткнеться з колишніми проблемами.

Світова практика свідчить, що лише пряме чи опосередковане регулювання територіального розвитку в рамках процесу ринкової трансформації господарського комплексу старопромислового регіону з боку держави може ефективно здійснити територіальне «вирівнювання». І тому менш обов'язкові прямі державні вкладення, скільки збалансована і продумана державна регіональна політика. У зв'язку з вищесказаним, регулювання територіального розвитку, у тому числі промислових міст, слід розуміти, як системні дії, що спеціально організуються, щодо забезпечення сталого та збалансованого функціонування регіональних соціально-економічних систем, що має головним цільовим орієнтиром покращення якості та підвищення рівня життя населення. Такі особливості старопромислових регіонів України, як «обтяжена» виробнича структура, незавершеність технологічних циклів, зношеність фондів, орієнтація на зовнішній ринок, зумовлюють ризиковий характер економіки, а отже необхідність підвищення адаптивних можливостей та структурної гнучкості регіональної економіки.

1.2. Особливості та рецесійні тенденції старопромислових регіонів України

Старопромислові регіони виникли ще в епоху промислових переворотів минулого, для них характерні старі галузі (кам'яновугільна, залізорудна, текстильна, важке машинобудування). Наразі ці регіони переживають структурний криза: застаріла технологічна база, недостатнє позиціонування на ринку, низький рівень якості життя населення, дефіцит кваліфікованих кадрів тощо. Однією з причин цього є не стільки тотальний дефіцит капіталу, скільки брак реалістичних і конкурентоспроможні проекти розвитку. Промислово-технологічна криза стає причиною соціальної кризи та поляризації рівня життя населення. стає надмірною, а означає руйнівною інфраструктурною мережею. Наростають екологічні проблеми, безробіття.

Прикладом цього є: Рурський район у Німеччині, Ельзас та Лотарингія у Франції, Аппалацький район у США, Ланкашир та Йоркшир у Великій Британії. Ці території одними з перші увійшли до стадії індустріального розвитку і, відповідно, мали слабо диверсифіковану структуру господарства, а також специфічні особливості внутрішньої територіальної структури і тому за сучасних змін економіко-технологічних укладу виробництва закономірно стали входити в стадію депресії.

Потрібно зазначити, що зараз немає офіційного визначення категорії «старопромисловий регіон», хоча вона з'явилася ще в 70-х роках минулого сторіччя, але щодо характерних рис цих регіонів суперечок серед учених немає.

Не можна не погодитися з Є. Сніговою, яка зазначає, що велика база спостережень і досліджень конкретних тенденцій щодо розвитку старопромислових регіонів у Західна та Східна Європа, накопичена за період більш ніж 50 років, дозволила серед основних їх характеристик практично одноголосно визначити такі:

- переважання у структурі економіки галузей важкої промисловості, неспроможність базових галузей економіки протистояти новим формам конкуренції;

- нерозвиненість традицій підприємництва, домінування великих підприємств старопромислових галузей, що виробляють обмежений спектр продукції;

- низький попит на робочу силу, високий рівень безробіття, низький рівень заробітної плати;

- екологічні проблеми, зростання соціальної напруги, проблеми збереження житлового фонду;

- вузька спеціалізація професійних навичок трудового потенціалу регіону, брак висококваліфікованих кадрів для роботи в нових секторах економіки, відставання вимог та результатів перекваліфікації трудових ресурсів від потреб економічної реструктуризації, низька мобільність капіталу та робочої сили;

- зношеність основних виробничих фондів, використання застарілих технологій, висока вартість основних засобів у базових галузях, що ускладнює реструктуризацію та диверсифікацію економіки;

- несформованість інноваційного середовища, зниження соціального та екологічного привабливості територій для інвесторів [3].

Ніде у світі немає такої кількості старопромислових регіонів з переважанням базових галузей, як у Європі. Найбільші їх виникли з урахуванням кам'яновугільних басейнів. У межах Рурського басейну та районів, що примикають до нього, склалася Нижньорейнсько-Рурська агломерація, де на площі 9 тис. км² проживає 11 млн. чоловік і розташовано близько ста міст, у тому числі 20 великих. На окремих територіях агломерації густота населення складає близько 5 тис. чоловік на 1 км². У 50-60-ті роки минулого століття Рур вважався майже класичним депресивним регіоном. Але промисловість Рура, яка налічує кілька тисяч підприємств, зазнала значної реконструкції, і тепер цей район уже не можна відносити до категорії таких

територій. Тут здійснено велику екологічну програму та Рейн, який ще нещодавно мав назву стічної канами Європи, став чистішим, у ньому знову виникла риба.

Слід зазначити, що й інші старопромислові регіони Європи: Ланкашир, Йоркшир, західний Мідленд, Південний Уельс у Великій Британії, Північний район, Ельзас і Лотарингія у Франції, Саар, який часто називають «малим Руром», у Німеччині, Північна Іспанія, Верхньо-Сілезький регіон у Польщі, Острава в Чехії хоча ще й несуть відбиток свого старопромислового минулого, але соціально-економічні проблеми у багатьох із них успішно вирішено, відбувається заміщення базових галузей більш високотехнологічними галузями, а також інтенсивний розвиток сфери послуг та фінансового сектора.

Так званий Північний промисловий пояс США, який тягнеться на 1,5 тис. км. Атлантичного океану до Міссісіпі і до якого входить кілька старопромислових регіонів і надзвичайно багато промислових центрів, все ще залишається найбільшим промисловим регіоном у світі, та його частина у загальному промисловому виробництві країни знижується. У 70-х роках минулого століття, коли багато підприємств цього регіону було закрито, і, образно кажучи, від них залишилося лише «іржаве залізо», його почали називати ржавим поясом. Згодом галузі важкої промисловості були технологічно реконструйовані, але їх роль у зайнятості населення все ж знижується на користь наукомістких галузей та галузей невиробничої сфери.

Хоча вугілля в Китаї стали видобувати більше двох тисячоліть тому, але промислове його технологія почалася лише у другій половині XIX століття, тому територіальна структура промисловості країни продовжує формуватися і зараз, але у північно-східному Китаї існують старопромислові регіони, окремі з яких мають ознаки депресії.

В Україні до старопромислових регіонів належать Дніпропетровська, Донецька, Запорізька та Луганська області, регіони спільний внесок яких у ВВП країни щорічно складає близько 30%. Проте значні економічні показники

розвитку цих галузей формуються за рахунок роботи важкої промисловості, питома вага якої в економіці цих регіонів, як і раніше, суттєва.

На цьому тлі слід виділити Донецьку область – індустріального гіганта України, одного з лідерів економічного розвитку, абсолютного лідера в експорті товарів та послуг, регіон з потужним економічним потенціалом та комплексом типових для старопромислових територій пострадянського простору соціально-економічних та екологічних проблем.

Економічне зростання в регіоні та його внесок у національну економіку здійснюється за допомогою звичної сировинної орієнтації промисловості та домінування в ній важких енерго- та матеріаломістких галузей.

Сьогодні, як і в 1990-х роках, у Донецькій області близько 50% ВДС створюється в промисловості, де частку видобувних галузей припадає 14% обсягу реалізованої промислової продукції (13% ВДС), частку чорної металургії – понад 40% (1990 р – 32,6%), частку коксохімії – близько 10%, а питому вагу машинобудування у структурі промисловості області - всього 10% (у 1990 р - 17%), причому з переважанням важкого машинобудування (Обладнання для металургії та добувної промисловості) [4].

При цьому знос основних засобів у промисловості в 2011 році склав 70% (у переробній – 73,4%) [4], що ще більше посилює навантаження на природне середовище, значно впливає на собівартість продукції та ставить регіонального виробника у залежність від коливань світових цін на енергоносії (зокрема на природний газ), оскільки саме промислові підприємства області споживають понад 80% природного газу та 90% електроенергії.

Слід зазначити, що саме індустріальний потенціал старопромислових регіонів, дивлячись на всю безперспективність такого екстенсивного шляху розвитку, нарощував економічну міць країни у минулому столітті та «підстрахував» економіку України після розпаду СРСР.

Однак цей потенціал вже вичерпаний, що потребує радикальних реформ та реальних дієвих заходів з інвестиційної підтримки.

В. Ляшенко зазначає, хід розвитку промисловості у старопромислових регіонах називає «некроіндустріалізмом» через те, що близько половини вугледобувних і металургійних підприємств збиткові, технології виробництва дуже застаріли, зношеність Основні фонди досягли критичних значень. Без впровадження новітніх технологій металурги за собою «потягли на узбіччя» супутні галузі, насамперед машинобудування, а окремі спроби впровадження імпортованих технологій (один із десяти заводів) суттєвих результатів дати що неспроможні. Ознаками некроіндустріалізму також є: висока частка промисловості у ВВП (ВРП) за низької частки сфери послуг, висока частка виробництва коштів виробництва при низькій частці виробництва споживчих товарів, низька частка високотехнологічної продукції; висока частка застарілої продукції. Тобто, старопромислові регіони ось-ось досягнуть дна і «копатимуть вглиб» [6].

Надзвичайно низькою є активність промислових підприємств України щодо впровадженню безвідходних чи маловідходних, ресурсозберігаючих технологій, що негативно впливає на екологічну ситуацію. Особливо це стосується базових галузей промисловості, які в переважно зосереджені у старопромислових регіонах – лідерах із викидів забруднюючих речовин у довкілля. Так, якщо загальна кількість впроваджень таких технологій у 2011 року становило 479, то тільки одну з них було впроваджено при видобуванні паливно-енергетичних корисних копалин та 39 – у металургії.

Відсутність інноваційної активності в промисловості – одна з перешкод на шляху подолання структурно-економічної кризи. Наприклад, у Донецькому регіоні у 2014 році лише близько 10,6% промислових підприємств були інноваційно активними, 39,5% їх впроваджували нові технологічні процеси, у тому числі лише 21,1% ресурсозберігаючі та маловідходні технології, тоді як на підприємствах важкої промисловості ці показники ще нижчі. У добувній промисловості лише 3,8% підприємств від їх загальної кількості вважаються інноваційно активними, у металургійній – 14%.

Поки що, старопромислові регіони дають близько третини ВВП за рахунок металургії, але ця частина зменшується в останні роки і якщо не буде вжито радикальних заходів щодо інноваційного розвитку цієї галузі, то вже через 6-7 років ці відрахування зрівняються з відрахуваннями у ВВП від експорту трудових ресурсів, тому що вже зараз надходження валюти в країну від працівників-мігрантів становить 2% ВВП і дорівнює обсягам іноземних інвестицій в Україну

Таким чином, якщо в Європі, США депресія у старопромислових регіонах стала причиною їх переходу до нових технологій, руйнування традиційних структур та зв'язків, перерозподілу зайнятості населення та схеми розміщення продуктивних сил, то занепад старопромислових регіонів в Україні призвів до стагнації економіки, практично до повного відсутності процесу технологічного оновлення, яке адекватне сучасним вимогам.

Враховуючи залежність розвитку багатьох міст старопромислових регіонів від містоутворюючих підприємств, слід зазначити, що посилення економічної неспроможності господарського комплексу цих територій негативно впливає на більшість показників соціального розвитку

Один з таких показників є введення в експлуатацію житла. Якщо у переважній більшості областей Україна рівень введення в експлуатацію житла приблизно дорівнює середньому по країні, то старопромислових регіонах він у 3-3,5 рази нижчий.

Також слід зазначити, що на сучасному етапі соціально-економічного розвитку Україна криза стропромислових регіонів значною мірою обумовлена реструктуризацією вугільної галузі у зв'язку з монофункціональністю багатьох міст вугільних регіонів, які нині характеризуються як депресивні території. Саме тут як ніде

загострилися проблеми безробіття, збільшення серед населення частини пенсіонерів, кількості людей, які перебувають у вимушених відпустках або працюють неповний робочий тиждень, наслідком чого стає зниження всіх показників якості життя населення.

Перелік соціальних проблем старопромислових регіонів України можна продовжувати: скорочення чисельності населення, що загрожує зростання захворюваності, у т.ч. поширення ВІЛ-інфекції, збільшення з року в рік кількості хворих на туберкульоз, розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю та наркотичних речовин, зневага традиційними сімейними та релігійними цінностями залишає помітний відбиток на формуванні фізичного та морального вигляду регіонального соціуму. Ще складнішою є ситуація у сільських районах старопромислових областей, де втрачено значну частину соціальної та сільськогосподарської інфраструктури, процвітає безробіття та алкоголізм.

З урахуванням коротко викладених проблем перспективи подальшого розвитку окреслених регіонів України цілком зрозумілі. Подальша деградація природно-ресурсного потенціалу, посилення навантаження на людські ресурси (в т.ч. втрата здоров'я), втрата конкурентоспроможності регіональної промисловості, остаточний занепад монопрофільних міст та сільських територій тощо. - Цілком реальна перспектива найближчого часу.

Шляхи вирішення цих проблем щорічно висвітлюються у стратегіях та програмах соціально-економічного розвитку, монографічних праць та інших наукових публікаціях, однак стимулювання розвитку наукомістких галузей, екологічно чистих виробництв, впровадження інноваційних технологій, реалізація політики щодо підвищення рівня та якості життя населення дуже слабо втілюються у життя.

У найскладніші періоди становлення української держави саме старопромислові регіони завдяки своєму індустриальному, природному та людському потенціалу значно підтримували молоду та хитку національну економіку, саме в них, незважаючи на складності перехідного періоду, мала місце економічна активність, не що дозволила населенню скотитися у прірву злиднів та соціальних катастроф. Сьогодні ресурси для подальшого стабільного розвитку, з урахуванням існуючих принципів господарювання

вичерпуються, що ставить під загрозу майбутнє старопромислових регіонів як суб'єкта національної економіки. Тому проблеми їхнього подальшого розвитку вимагають першочергового уваги з боку державних та регіональних органів влади та їх тісної співпраці у зв'язку. Саме ці регіони мають стати об'єктом негайного застосування та реалізації принципів сталого розвитку та дослідження дієвих важелів впливу на ситуацію в них економічній, соціальній та екологічній сферах.

Для пошуку шляхів трансформації старопромислових територій України, насамперед черга Донецького регіону, який має велику кількість не тільки депресивних міст, але і депресивних сільських територій, потрібно з'ясувати «природу» та ступінь їхньої деградації, тому що надзвичайно важливо врахувати всі особливості того чи іншого регіону: його галузеву спеціалізацію, причини депресивних проявів, умови економічної діяльності та Причини її активізації.

Відсутність детального аналізу життєдіяльності міських та сільських соціогеосистем старопромислових регіонів, і, як наслідок, якісних та ефективних управлінських рішень у державній регіональній політиці України зумовлює низький рівень їх розвитку, подальше збільшення міжрегіональної диференціації, виникнення та посилення багатьох соціальних проблем на регіональному рівні.

Таким чином підсумовуючі вищезгадане можна зробити наступні висновки до першого розділу:

- 1) Промисловий потенціал, який історично склався на зіткненні ХІХ та ХХ ст. сформував вектор розвитку майбутніх промислових підприємств Сходу України та визначив їх спеціалізацію та концентрацію, яка зберігається і в наші часи. Деформація структури промисловості, перехід до іншої системи економічного виробництва та розподілу, критична низька питома вага інноваційних галузей нових технологічних укладів визначили перетворення промислово розвинутих регіонів на старопромислові. В результаті можна сказати, що старопромисловий регіон – це соціально-економічна система, яка

має ретроспективно-історичний період формування в процесі якого не змогла перейти від виробництва товарів до виробництва ідей, функціонує в умовах рецесії з деградованою структурою, фізично зношеними основними засобами та постійним браком капітального та поточного фінансування.

2) Визначено основні риси старопромислових регіонів: галузеві (структурні диспропорції, виснаженість технологічної та сировинної бази; домінування великих підприємств; низька мобільність капіталу, вузька спеціалізація персоналу); регіональні (високі показники бідності та безробіття; від'ємні показники міграційного та природного приросту, скорочення населення та доходів домогосподарств); інфраструктурні (зміщення акценту регіональної політики розвитку базових домінуючих старопромислових галузей на засадах підвищення диверсифікованості економіки регіонів шляхом оптимізації структури галузей економіки); інвестиційно-інноваційні (складнощами трансформації староіндустріальних галузей; недосконалість розвитку системи підтримки впровадження інновацій у старопромислових регіонах; високі виробничі витрати й стабільно низькі ціни на кінцевий продукт, перевищення суми збитків промислових підприємств над прибутками).

3) Вважаємо, що нова політика соціально-економічного розвитку старопромислових регіонів крім традиційних повинна забезпечувати та враховувати такі основні напрямки, як: забезпечення високої якості життя, оновлення та створення нових робочих місць за рахунок принципово нових галузей економіки, визнання пріоритету людського чинника, освоєння нових соціальних та виробничих інноваційних технологій, стимулювання економічного зростання не на шкоду соціальним інтересам, посилення трудової мотивації та ділової підприємливості населення, участь у розробці та реалізації програм сталого розвитку

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

2.1. Організаційно – економічна характеристика старопромислового регіону

У сучасному світі 21 століття склалася численна кількість проблем, які потрібно вирішувати ближчим часом, більшість з них пов'язані з процесами урбанізації (міська бідність, високі витрати на проживання, зростання нерівності та злочинності, міграційні процеси, екодеструктивні процеси), що виникають через високу питому вагу важкої промисловості у структурі виробництва [7, с.127]. У 1950 році відсоток населення, що проживало у містах, становив 30% у всьому світі та 53% в Європі. У цей час цей відсоток збільшився до 55,3% (в усьому світі), 74,5% (Європа). Очікується, що до 2050 року ці цифри збільшаться до 66% (в усьому світі), 83,7% (в Європі). Міське населення споживає 80% усієї енергії та 75% світових природних ресурсів і несе відповідальність за 75% викидів вуглецю. Проте міста пропонують численні технологічні та соціально-економічні переваги і вже стали центрами досліджень та освіти [8].

У сучасних умовах особливої уваги заслуговують питання вирішення проблем сталого розвитку старопромислових міст та регіонів. В період четвертої промислової революції відбувається трансформація промислових процесів, в результаті змінюється роль старопромислових регіонів. Технологічні уклади змінюють один одного і трансформують загальну структуру промислового виробництва, спрямовуючи її на інноваційний розвиток. Деякі старопромислові міста так і залишаються на зіткненні технологічних укладів, перетворюючись на депресивно-рецесійні. Найчастіше це міста, лєвова частка валового регіонального продукту яких формується за допомогою текстильної промисловості, металургії, вугільних басейнів,

коксохімічних виробництв та інших об'єктів важкої промисловості.

С. Литовченко пропонує розуміти під старопромисловим регіоном цілісне територіальне утворення, соціально-економічний розвиток якого детермінується концентрацією індустріальних галузей 3-4 технологічних укладів, що історично склалися, і які, незважаючи на економічний спад, викликаний переходом до постіндустріальної економіки, мають суттєвий потенціал для подальшого інноваційного розвитку [9, с.142].

Бойченко В.С. дає схоже визначення : старопромисловий регіон – це історично сформована територія, на якій переважно функціонують підприємства промислового виробництва із застарілими технологіями, які порівняно з іншими регіонами характеризуються більшими обсягами випуску продукції, вищим рівнем заробітної плати, більшою кількістю інвестицій, більшим потенціалом для випуску наукоємної інноваційної продукції та більшою роллю в поповненні державної казни, але водночас мають високий рівень зношення основних фондів та сильно забруднюють навколишнє середовище. Автор виділяє чотири чинника проблем старопромислових регіонів: загальні проблеми галузевого характеру (структурні диспропорції, виснаженість технологічної та сировинної бази; домінування великих підприємств; низька мобільність капіталу, вузька спеціалізація персоналу); проблеми інноваційно - інвестиційного характеру (значна матеріалоємність та енергоємність; низькі темпи впровадження інновацій; не значна інвестиційна привабливість регіонів); інфраструктурні проблеми (зміщення акценту регіональної політики розвитку базових домінуючих старопромислових галузей на засадах підвищення диверсифікованості економіки регіонів шляхом оптимізації структури галузей економіки); соціально-економічні проблеми (проблеми працевлаштування, зниження доходів населення; проблеми розвитку малого та середнього бізнесу) [10, с.168].

Група авторів О. Амоша, О. Лях, М. Солдак, Д. Череватський, розглядаючи особливості застосування концепції смарт-спеціалізації для забезпечення майбутнього сталого розвитку старих промислових

вугледобувних регіонів, надають всебічну характеристику даної категорії та стверджують, що типові старопромислові вугледобувні регіони є симбіозом монопромислових кластерів підприємств і навколишніх населених пунктів, розташованих на територіях з відносно низькою щільністю населення. Автори визначають наступні риси старопромислового регіону: несприятливі для вугледобувної діяльності гірничо-геологічні умови, високі виробничі витрати й стабільно низькі ціни на кінцевий продукт [11, с.315].

Е. Бойко зазначає, що понад 40% регіонів України можна зарахувати до старопромислових, більшість із яких зосереджена на Сході нашої країни. Автор виділяє основні риси розвитку: території, які розвинулися на «зіткненні» технологічних укладів під час першої промислової революції; регіони, що у своєму розвитку пройшли періоди економічного занепаду, що супроводжувалися проявами соціальної напруги; економічний занепад і депресивність старопромислових регіонів, обумовлені складнощами трансформації староіндустріальних галузей; недосконалість розвитку системи підтримки впровадження інновацій у старопромислових регіонах; депресивне становище старопромислових регіонів є стимулом вжиття заходів щодо ефективного заміщення домінуючих старих індустрій новими сучасними виробництвами; у трансформації старопромислових регіонів визначальну роль займає система інвестування, яка може призвести до інерційного розвитку [12, с.110].

М.О. Барановський, В.В. Смаль, О. В. Барановська стверджують, що основними старопромисловими регіонами країни є Донецька та Луганська області. Автори фокусуючи своє дослідження на даних регіонах пропонують виділення наступних їх рис: високий рівень концентрації населення та виробництва, домінування підприємств первинного та початкової ланки вторинного секторів економіки, переважання корпоративного сектора, зокрема великих підприємств із застарілими засобами виробництва, вагому роль цих регіонів у виробництві промислової продукції країни, низьку підприємницьку активність мешканців та складну екологічну ситуацію;

формування регіонів на базі видобутку певних видів ресурсів (вугілля, руди) [13, с.38].

На переконливу думку Федулової С.О. «старопромисловий регіон» – це цілісна соціально-економічна система, складова частина територіального устрою країни, яка характеризується за своїм змістом існуванням старинної промисловості базової галузі з переважанням монопромислової економіки та питома вага таких регіонів у добувній і переробній галузях промисловості складає понад 7%. До старопромислових регіонів науковець відносить Запорізьку, Дніпропетровську, Луганську, Донецьку область та м. Київ [14, с.15].

А. Ю. Тимарцев має ідентичну точку зору та відносить до старопромислових міст Маріуполь, Макєєвку, Горловку, Артемівськ, Северодонецьк, Рубіжне, Алчевськ, Каменське, Кривий ріг, Нікополь, Павлоград [15, с.85].

Е. Глейзер у науковій праці «Триумф міста» виділяє поняття іржавий пояс – старопромислові міста, які не змогли перейти від виробництва товарів до виробництва ідей та поступово деградують. До іржавого поясу автор відносить такі промислові міста, як: Баффало, Клівленд, Детройт, Новий Орлеан, Пітсбург та Сент-Луїс. На прикладі Детройта автор пояснює рецесію старопромислового міста, яка відбулася за 58 років: було втрачено 42% населення міста; медіанний дохід населення міста зменшився до 33 тис дол. та за розміром був менше половини середнього доходу США; рівень безробіття зріс до 25%, що на 9 % вище ніж в інших подібних містах. Такі старопромислові міста, як Бірмінгем та Нью-Йорк, спеціалізувалися на професіоналізмі, невеликих підприємствах, а також тісних зв'язках із зовнішнім світом. Усі ці якості, що визначають конкурентні переваги міста і сьогодні, дозволяли їм досягати успіху задовго до того, як перший рулон тканини вийшов із текстильної фабрики в Манчестері, а перша машина з конвеєра в Детройті [16, с.72].

Заслуговує на увагу дослідження промислових міст Півдня та Сходу

Європи групи авторів Бакаріч І., Бачич К., Сліпчевіч С. Авторами розраховано та аналітично обґрунтовано диверсифікацію та спеціалізацію 98 промислових міст (414597 промислових фірм), з них майже 48% можна визначити старопромисловими [17, с.8].

Таким чином для формування уявлень про розвиток або рецесію старопромислових регіонів України сформуємо дві групи показників: загальні показники розвитку та тенденції розвитку промисловості та аналітично обґрунтуємо «іржавий пояс» країни, у склад якого додамо чотири регіону Сходу України: Запорізький, Дніпропетровський, Донецький, Луганський.

Таблиця 2.1

Загальні показники розвитку старопромислових регіонів України

рік	Населення регіону, осіб	Міграційний приріст, осіб	Природний приріст, осіб	Рівень бідності, %	Рівень безробіття, %
Запорізький старопромисловий регіон					
2019р.	1705836	-2200	-16280	32,8	9,9
2020р.	1687401	-2000	-18865	38,7	11,1
2021р.	1666515	-1907	-26146	31,1	11,4
Донецький старопромисловий регіон					
2019р.	4165901	-7700	-26413	19,3	14
2020р.	4131808	-5400	-26095	30,9	15,4
2021р.	4100280	-5288	-35620	18,8	15,9
Дніпропетровський старопромисловий регіон					
2019р.	3206477	-1400	-28403	17,8	7,9
2020р.	3176648	-600	-33981	23,6	8,8
2021р.	3142035	-283	-45267	20,4	9,1
Луганський старопромисловий регіон					
2019р.	2151833	-4900	-10980	25,1	14,4
2020р.	2135913	-3500	-11100	28,3	16,1
2021р.	2121322	-3104	-13687	24,5	16,7

Джерело [18-21].

За період 2019-2021 рр. кожен рік населення старопромислових регіонів країни скорочується за рахунок міграції на 0,1-0,2% та природного приросту 0,5-1,5%. Якщо дана тенденція буде продовжуватись, то через 50 років вони втратять більш 50% свого населення. Середній рівень безробіття за старопромисловими регіонами за період 2019-2021рр. складає 12,6%, що на

3,6% більше по країні, що в подальшому може дати поштовх до прекаризації суспільства. Катастрофічна ситуація з бідністю у старопромислових регіонах, майже третина населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, це фактично 2,5-3 дол. на добу.

Тенденції розвитку промислових підприємств старопромислових регіонів України в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Тенденції розвитку промислових підприємств
старопромислових регіонів України

рік	Промислові підприємства, тис.од.	% збитко-вих	Обсяг виробленої продукції, млн. грн	Обсяг реалізації продукції, млн.грн	Прибуток*, млн.грн	Збиток*, млн.грн.	Кількість зайнятих працівників, осіб
Запорізький старопромисловий регіон							
2018р.	2097	22,7	199909	207064	18048	3733	144083
2019р.	2237	22,2	185193	190179	11640	9995	139271
2020р.	2281	26,9	173721	182861	10573	15000	132781
Донецький старопромисловий регіон							
2018р.	1366	26,3	299575	338666	17265	14654	168346
2019р.	1510	27,7	292901	297232	13235	23661	163028
2020р.	1327	29,6	251348	251956	8898	25687	153907
Дніпропетровський старопромисловий регіон							
2018р.	3857	26,1	493900	534150	65138	36906	302268
2019р.	4155	24,6	497295	51611	59519	27811	297264
2020р.	4204	27,7	451480	490521	46979	22130	288147
Луганський старопромисловий регіон							
2018р.	471	32,7	18227	17986	3218	2817	32681
2019р.	571	30,1	20014	19409	8460	1802	29624
2020р.	467	29	16532	18861	1164	9102	28443

Джерело [18-21].

*- прибуток (збиток) до оподаткування

Не зважаючи на збільшення промислових суб'єктів господарювання у Запорізькому та Дніпропетровському старопромисловому регіоні спостерігаються рецесійні процеси та кризові явища виробничого та фінансового характеру за всіма розглянутими старопромисловими регіонами країни:

– 22-30 % суб'єктів промислового виробництва є збитковими і цей

збиток по деяким регіонам (Запорізький, Донецький, Луганський) перевищує отримані прибутки у 1,5-3 рази, а в Луганському старопромисловий регіоні на момент 2020р.у 8 разів;

– порівнюючи 2020р. з 2018р. за всіма старопромисловими регіонами простежується закономірність падіння обсягу виробленої та реалізованої продукції: Запорізький старопромисловий регіон на 12-14%; Донецький - 17-26%; Дніпропетровський - 9%; Луганський -10%.

– за розглянутий ретроспективний період кількість зайнятих працівників в за всіма старопромисловими регіонами зменшилось в середньому на 9%. За таких умов найближчим часом такі тенденції можуть значно підвищити рівень безробіття та бідності.

Більш детально зупинимось на Запорізькому старопромисловому регіоні.

За останньою рейтинговою оцінкою соціально-економічного розвитку регіонів України, яка здійснюється Мінрегіоном України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики», Запорізька область за 9 місяців 2021 року посіла загальне 9 місце серед регіонів України, у тому числі за напрямками:

- економічна ефективність – 4 місце;
- інвестиційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця – 3 місце;
- фінансова самодостатність – 7 місце;
- ефективність ринку праці – 15 місце;
- розвиток інфраструктури – 19 місце.

Чисельність наявного населення Запорізької області, за оцінкою, на 1 грудня 2021 року становила 1640876 осіб. Упродовж січня–листопада 2021 року чисельність населення зменшилася на 25639 осіб. Порівняно з січнем–листопадом 2020 року обсяг природного скорочення збільшився на 7583 особи та становив 23850 осіб. Залишається суттєвим перевищення кількості

померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих – 27 живонароджених.

За результатами обстеження робочої сили кількість зайнятого населення у віці 15 років і старше за 9 місяців 2021 року становила 707,7 тис. осіб, а у віці 15–70 років – 700,4 тис. осіб. Кількість безробітних віком 15 років і старше та 15–70 років дорівнювала 84,9 тис. осіб. За 9 місяців 2021 року рівень зайнятості населення віком 15 років і старше становив 49,7%, а серед населення віком 15–70 років – 56,3%. Рівень безробіття серед робочої сили віком 15 років і старше становив 10,7%, а серед осіб віком 15–70 років – 10,8%. Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ та організацій Запорізької області з кількістю працюючих 10 осіб і більше в листопаді 2021 року становила 328,1 тис. осіб. У порівнянні з жовтнем 2021 року їх кількість у цілому по області зменшилась на 1,1 тис. осіб, або на 0,3%. Вагоме зменшення показника спостерігалось на підприємствах сільського, лісового і рибного господарств (на 5,3%), тимчасового розміщування та організації харчування (на 3,6%), виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (на 2,7%), а також у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (на 1,7%). І, навпаки, суттєве збільшення показника відбувалось на підприємствах із постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря (на 1,4%), оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (на 1,2%), у сферах державного управління та оборони, обов'язкового соціального страхування, виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу і поліграфічної діяльності (на 1,0% в кожній).

Розмір середньої номінальної заробітної плати одного штатного працівника у листопаді 2021 року у 2,3 раза перевищив законодавчо встановлений рівень мінімальної заробітної плати (6000 грн) та становив 13760 грн, що на 2,0% більше, ніж у жовтні 2021 року і на 15,7%, ніж у аналогічному місяці 2020 року. Найвищий розмір заробітної плати відмічався у працівників підприємств із постачання електроенергії, газу, пари і

кондиційованого повітря (22499 грн), добувної промисловості та розроблення кар'єрів (20673 грн), металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування (18376 грн), виробництва меблів, іншої продукції, ремонту та монтажу машин і устаткування (18366 грн). Необхідно зазначити, що до групи з найнижчою заробітною платою, розмір якої становив 39–68% середньообласного рівня, відносилися працівники текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, тимчасового розміщування й організації харчування, операцій з нерухомим майном, у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, а також будівництва. Реальна заробітна плата (з урахуванням змін споживчих цін) у листопаді 2021 року в порівнянні з жовтнем 2021 року збільшилась на 1,6%, а відносно листопада 2020 року – на 6,2%. За січень–листопад 2021 року по відношенню до аналогічного періоду 2020 року вона збільшилась на 9,3%. Сума несплаченої заробітної плати за листопад 2021 року зменшилась на 13,4 млн.грн, або на 13,5% та на 1 грудня 2021 року становила 86,1 млн.грн. У цілому по економіці області обсяг несплаченої заробітної плати на початок грудня 2021 року становив 1,9% фонду оплати праці, нарахованого за листопад. На початок грудня 2021 року значна частина суми заборгованості припадала на виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (25,2% загальної суми боргу по області), транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність (14,2%), виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (11,3%), водопостачання, каналізацію, поводження з відходами (10,5%), освіту (9,1%). На 1 грудня 2021 року вчасно не отримали заробітну плату 5,2 тис. працівників підприємств (1,6% штатних працівників, зайнятих на підприємствах з кількістю працюючих 10 осіб та більше) у середньому по 16447 грн кожен. На 1 грудня 2021 року заборгованість із виплати заробітної плати за рахунок бюджетних коштів відсутня.

У 2021 році порівняно з 2020 роком (за попередніми даними) індекс промислової продукції дорівнював 105,7%. У добувній промисловості і

розробленні кар'єрів обсяг виробництва зріс на 1,9%. У переробній промисловості індекс промислової продукції становив 104,3%. На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів обсяг виробництва зменшився на 12,6%. У 2021 році вироблено 544,1 тис.т олії соняшникової та сафлорової та їх фракцій, нерафінованих (крім хімічно модифікованих), 61,2 тис.т олії соняшникової і сафлорової та їх фракцій, рафінованих (крім хімічно модифікованих), 7739,1 т молока та вершків незгущених й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 1%, але не більше 6%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л, 2313,5 т масла вершкового жирністю не більше 85%, 57,8 тис.т борошна пшеничного чи пшенично-житнього, 43,0 тис.т хліба та виробів хлібобулочних, нетривалого зберігання, 3494,2 т сухарів, сушок, грінок та виробів подібних підсмажених. У текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів індекс промислової продукції дорівнював 92,5%. За 2021 рік вироблено 231,5 тис.шт комплектів і костюмів чоловічих та хлопчачих з тканини бавовняної або з волокон синтетичних або штучних, виробничих та професійних, 31,7 тис.шт курток, піджаків та блейзерів чоловічих та хлопчачих з тканини бавовняної або з волокон синтетичних або штучних, виробничих та професійних, 121,3 тис.шт футболок, майок й подібних виробів, трикотажних машинного або ручного в'язання. У виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності відбулося зростання виробництва на 18,7%. На підприємствах із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення індекс промислової продукції становив 100,0%. У виробництві хімічних речовин і хімічної продукції випуск промислової продукції збільшився на 4,8%. На підприємствах із виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів індекс промислової продукції дорівнював 78,9%. У виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції відбулося зростання виробництва на 10,9%. За 2021 рік виготовлено 123172,6 тис.шт бутлів, пляшок, флаконів, фляг та виробів подібних для

транспортування або пакування продукції (стаканів для сметани, йогурту тощо), місткістю 2 л і менше, з пластмас, 367,5 тис.т вапна негашеного, 57,8 тис.т елементів конструкцій збірних для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного, 338,4 тис.т розчинів бетонних, готових для використання. У металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування індекс промислової продукції дорівнював 102,2%. За 2021 рік вироблено 1063,2 т деталей, виливаних з чавуну сірого, для машинного обладнання і механічних приладів (крім для двигунів), 30071,2 т конструкцій, виготовлених виключно або переважно з листового матеріалу, з металів чорних, інших. На підприємствах машинобудування обсяги виробництва збільшилися на 16,5%. У 2021 році випущено 13536 шт основ апаратури електричної для контролю та розподілення електроенергії інших, на напругу не більше 1 кВ, 11566,3 т провідників електричних інших на напругу не більше 1 кВ, не оснащених елементами з'єднувальними, 35265 шт турбокомпресорів одноступінчастих. У постачанні електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря показники виробництва збільшилися на 10,3%.

У 2021 році індекс сільськогосподарської продукції порівняно з 2020 роком становив 114,1%, у т.ч. на підприємствах – 117,2%, у господарствах населення – 108,5%. Індекс продукції рослинництва становив 119,0%, продукції тваринництва – 82,4%. У січні–грудні 2021 року реалізовано на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі) 58,2 тис.т. Вироблено основних видів тваринницької продукції: молока – 180,6 тис.т, яєць – 372,6 млн.шт. Порівняно з січнем–груднем 2020 року загальні обсяги виробництва яєць зменшилися на 35,2%, молока та м'яса – на 10,6% і 6,6% відповідно. У структурі реалізації сільськогосподарських тварин на забій підприємствами (крім малих) частка свиней становила 64,4%, птиці – 20,7%, великої рогатої худоби – 11,0%. У січні–грудні 2021 року в підприємствах обсяг вирощування сільськогосподарських тварин порівняно з січнем–груднем 2020 року зменшився на 30,8%. Відношення загального обсягу вирощування сільськогосподарських тварин до реалізації на забій становило 79,1% (торік –

99,6%). Станом на 1 січня 2022 року в усіх категоріях господарств нараховувалося 53,8 тис. голів великої рогатої худоби (на 21,6% менше, ніж на 1 січня 2021 року), (у т.ч. корів – 28,4 тис. голів (на 25,8% менше)), 54,1 тис. голів овець та кіз (на 6,7% менше), свиней – 125,7 тис. голів (на 28,9% менше), птиці – 2670,0 тис. голів (на 31,3% менше). За розрахунками, господарствами населення утримувалося 72,3% (на 1 січня 2021 року – 77,3%) загальної кількості великої рогатої худоби (у т.ч. корів – 81,7% (85,4%)), птиці – 65,7% (50,1%), овець та кіз – 55,1% (57,9%) і свиней – 37,9% (31,8%).

У січні–листопаді 2021 року експорт товарів становив 4248,5 млн.дол. США, або 161,1%, порівняно із січнем–листопадом 2020 року, імпорт – 1621,7 млн.дол., або 147,9%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 2626,8 млн.дол. Найбільшу питому вагу в експорті товарів мали: недорогоцінні метали та вироби з них (61,4% від загального обсягу), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (12,0%), продукти рослинного походження (7,5%), мінеральні продукти (6,6%), жири та олії тваринного або рослинного походження (5,8%). Найбільше екпортувалися товари до Туреччини, Російської Федерації, Польщі, США, Китаю. Порівняно з січнем–листопадом 2020 року експорт товарів збільшився до Кувейту у 49,9 раза, Туркменістану – у 16,1 раза, Польщі – у 3,6 раза, Туреччини – у 2,3 раза, Російської Федерації – на 61,1%, США – на 33,4%, водночас зменшився до Китаю на 3,5%. Експорт товарів до країн Європейського Союзу (ЄС) збільшився порівняно із січнем–листопадом 2020 року у 2,3 раза та становив 1419,1 млн.дол., або 33,4% від загального обсягу експорту. Найбільшу питому вагу в імпорті товарів мали: мінеральні продукти (29,3% від загального обсягу), недорогоцінні метали та вироби з них (24,2%), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (18,5%), продукти тваринного походження (5,7%), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (5,5%). Найбільші імпортні поставки товарів надходили з Російської Федерації, Китаю, Німеччини, Туреччини, Польщі. Порівняно з січнем–листопадом 2020 року імпорт товарів збільшився з Кіпру – у 149,2 раза,

Єгипту – у 112,0 раза, Туреччини – у 2,7 раза, Польщі – у 2,2 раза, Російської Федерації – у 1,8 раза, Китаю – на 40,1%, водночас зменшився з США на 5,7%. Імпорт товарів із країн ЄС проти січня–листопада 2020 року збільшився на 11,4% і становив 465,0 млн.дол., або 28,7% від загального обсягу імпорту.

Однією із основних складових інвестиційної діяльності є залучення капітальних інвестицій. За підсумками січня-вересня 2021 року обсяг капітальних інвестицій склав 11,7 млрд грн (3,5% від загального обсягу по Україні – це 9 місце серед регіонів), що на 44,8% більше, ніж у аналогічному періоді 2020 року (3 місце, по Україні – 109,7%), що зумовлено відновленням інвестиційної активності підприємств реального сектору, а також нарощуванням темпів виконання проєктів «Великого будівництва» [27].

Обсяг капітальних інвестицій на одну особу населення (розрахунково) становить 6994,9 грн проти 4154,8 грн – за аналогічний період 2020 року.

Традиційно найбільше капітальних інвестицій освоєно в промисловій галузі регіону (5,9 млрд грн, або 50,4% від загального обсягу) та сільському господарстві (1,6 млрд грн, або 13,6%).

Найбільшу питому вагу в обсязі капітальних інвестицій мали інвестиції в матеріальні активи – 11,5 млрд грн (98,9%), з яких зокрема, у машини, обладнання, інвентар та транспортні засоби – 55,2%, у будівлі та споруди – 38,5%.

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій – 7,9 млрд грн (68,0% загального обсягу), кошти державного бюджету – 2,9 млрд грн (25,1%), кошти місцевих бюджетів – 591,0 млн грн (5,1%), кредити банків та інші позики – 139,7 млн грн (1,2%).

Капітальні інвестиції у житлове будівництво у порівнянні з аналогічним періодом 2020 року зменшилися на 41,4% і склали 72,7 млн грн (або 0,6% загального обсягу), що у т.ч. пов'язано із зростанням цін у будівництві (за останніми статистичними даними – на 16,8%).

З початку 2021 року має місце зростання зовнішніх інвестицій. Так, загальний обсяг прямих інвестицій в області (інструменти участі в капіталі) на 30.06.2021 (дані за 9 місяців 2021 року будуть оприлюднені 29.12.2021) склав 1755,1 млн дол. США (6 місце серед регіонів, або 4,1% загального обсягу прямих інвестицій України), що на 22,9% більше, ніж на початок року (1427,8 млн).

Протягом I півріччя 2021 року в економіку області закордонними інвесторами вкладено 3,4 млн. дол. США прямих інвестицій (інструменти участі в капіталі, крім реінвестування доходів).

Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в розрахунку на одну особу на 30.06.2021 становив 1061,6 дол. США.

З країн ЄС з початку інвестування внесено 1450,5 млн дол. США інвестицій і це 82,6 % загального обсягу акціонерного капіталу в області. До основних країн інвесторів входять: Нідерланди (694,4 млн дол. США), Кіпр (381,6 млн дол. США), Словаччина (159,5 млн дол. США), Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (171,8 млн дол. США), Швейцарія (41,2 млн дол. США).

Найбільше іноземних інвестицій акумульовано у статутних капіталах підприємств промисловості (94,7% від їх загального обсягу), організацій, що здійснюють операції з нерухомим майном (2,3%), підприємств оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (1,6%), та фінансової та страхової діяльності (0,4%).

2.2. Аналіз фінансової політики Запорізького старопромислового регіону.

Мобілізація, розподіл і використання фінансових ресурсів, залучених для забезпечення певної діяльності, здійснюються в процесі проведення фінансової політики.

Фінансова політика - це управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів регіону метою вирішення поставлених задач.

Фінансова політика проводиться з урахуванням вимог фінансово-кредитного механізму, який діє в країні, а також регіональних, галузевих та інших особливостей фінансового розвитку. Фінансова політика має за мету вирішення певних задач шляхом використання відповідних інструментів.

Фінансова політика проводиться різними суб'єктами: державними, місцевими органами управління, менеджерами підприємств і установ, правліннями спільних підприємств, окремими громадянами та їх об'єднаннями, іноземними особами та ін.

В загальному визначенні фінансова політика зводиться до - мобілізації і використання фінансів з метою вирішення поставлених задач. Фінансова політика проводиться на різних рівнях: держави, регіону, підприємств і установ, об'єднань, домогосподарств, міжнародних утворень та ін. На кожному рівні мобілізація і використання фінансових ресурсів направлена на досягнення певних цілей.

Основою вдалої фінансової політики є ефективний бюджетний процес, який здійснюється у старопромисловому регіоні.

Бюджетування – це вирішальне завдання розподілу доходів та позикових коштів для досягнення економічних та соціальних цілей в країні. Місцеве бюджетування є важливим, оскільки дає змогу планувати та керувати своїми фінансовими ресурсами для підтримки реалізації різних програм та проектів, які найкраще сприяють розвитку окремого регіону. За рахунок бюджету органи місцевого самоврядування можуть визначати пріоритети та вводити в дію програми та політику в межах обмежень своєї фінансової спроможності, продиктованих економічними умовами. Законодавчо закріплені бюджетні правила дозволяють мінімізувати залежність місцевої бюджетної системи від волатильності цін на вітчизняному ринку товарів та послуг, підвищити

значення довгострокового фінансового прогнозування доходів і витрат та сформувати в необхідних обсягах суверенні фонди місцевих бюджетів.

Проаналізуємо стан бюджетування Запорізького старопромислового регіону за період 2020-2021 рр.

Протягом 2020 року до обласного бюджету надійшло 2444,8 млн. грн доходів (92,6 % від плану), з них до загального фонду -2187,2 млн.грн, спеціального фонду – 257,6 млн. грн. Із 3964,0 млн. грн. доходів загального фонду 44,7 % або 1774,1 млн. грн склали трансферти з державного бюджету, а 55,2 % або 2187,2 млн. грн – закріплені доходи. Крім того, 2,7 млн. грн отримано по загальному фонду з місцевих бюджетів області на співфінансування. В структурі доходів спеціального фонду закріплені доходи склали 21,6% або 257,6 млн.грн, трансферти з державного бюджету 75,4 % або 899,2 млн.грн. Крім того, отримані інші субвенції з місцевих бюджетів області в обсязі 36,1 млн.грн на співфінансування інвестиційних проектів в рамках реалізації регіональних програм, зокрема на будівництво амбулаторій та придбання шкільних автобусів.

У 2020 році по Запорізькій області до бюджетів всіх рівнів надійшло 22,5 млрд. грн закріплених доходів, в тому числі до державного бюджету – 8,5 млрд. грн, до місцевих бюджетів міст обласного значення, районів та територіальних громад – 11,6 млрд. грн та до обласного бюджету надійшло 2,4 млрд. грн.

Всього до загального фонду обласного бюджету надійшло 2187,2 млн. грн власних доходів, з них:

- податок на доходи фізичних осіб – 76,9 % у загальному обсязі надходжень (1683,0 млн. грн);
- плата за спеціальне використання природних ресурсів – 11,3% (247,1 млн. грн);
- податок на прибуток – 8,8 % (192,3 млн. грн);
- плата за адміністративні послуги – 2,4 % (52,7 млн. грн);
- інші платежі – 0,3% (6,4 млн.грн);

– плата за оренду комунального майна – 0,3 % (5,7 млн. грн).

Виконання плану доходів загального фонду, затвердженого обласною радою на 2020 рік, становить: податок та збір на доходи фізичних осіб – 94,2 %; податок на прибуток підприємств – 61,8 %; рентна плата за спеціальне використання води – 81,8 %; рентна плата за користування надрами – 140,8 %; неподаткові надходження – 111,6 % (у тому числі плата за надання адміністративних послуг – 110 %, плата за оренду комунального майна – 80,7 %).

На збільшення надходжень податку на доходи фізичних осіб вплинуло підвищення відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» мінімальної заробітної плати: з 1 січня 2020 року з 4 173 грн до 4 723 грн, з 1 вересня – до 5 000 грн; та прожиткового мінімуму для працездатних осіб (до 2 270 грн на кінець року). За підсумками 2020 року середньомісячна заробітна плата по області зросла на 10,3 % і склала 11 556 грн.

Невиконання плану пов'язано зі зменшенням ділової активності підприємств більшості платників податків внаслідок запровадження карантину Кабінетом Міністрів України. Основною причиною недовиконання плану надходжень податку на прибуток на 118,8 млн. грн є скорочення податкових зобов'язань по підприємствах металургійної галузі внаслідок зменшення рентабельності виробництва за рахунок падіння цін на металопродукцію на світових ринках з одночасним зростанням цін на сировину і енергоносії. Планові показники по рентній платі за спеціальне використання води не виконані на 26,4 млн. грн через зменшення обсягів фактично використаної води в порівнянні з 2019 роком по ВП «Запорізька АЕС» ДП «НАЕК «Енергоатом» (на 26,6 %), по ВП «Запорізька ТЕС» АТ «ДТЕК «Дніпроенерго» (на 17,6 %), по Філії «Дніпровська ГЕС» ВАТ «Укргідроенерго» (на 30,2 %), що призвело до зменшення нарахувань податку.

Показники доходів бюджету наведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Доходи загального та спеціального фонду Запорізького старопромислового регіону

Доходи бюджету	Фактично надійшло у 2020 році, тис. гри.	Затверджено з урахуванням змін на 2021 рік, тис. гри.	Фактично надійшло у 2021 році, тис. гри.	Виконання плану, %	Приріст (зменшення) факту 2021 року до факту 2020 року, %
Доходи загального фонду, у т.ч.	2 187 203,2	2 868 750,2	3 246 609,7	113,2	48,4
Податок та збір на доходи фізичних осіб	1 683 043,7	1 972 566,8	1 981 960,5	100,5	17,8
Податок на прибуток підприємств	192 253,1	414 626,9	655 596,3	у 1,6 рази	у 2,4 рази
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	247 056,4	416 006,0	543 652,2	130,7	120,1
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1 440,7	2 288,4	3 046,7	133,1	111,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	59 093,3	58 536,2	57 518,4	98,3	-2,7
Інші неподаткові надходження	4 309,5	4 717,0	4 827,5	102,3	12,0
Надходження від продажу основного капіталу	6,4	8,8	8,0	91,4	25,5
Доходи спеціального фонду, у т.ч.	257 635,0	245 922,0	280 811,5	114,2	9,0
Екологічний податок	93 250,6	103 813,2	100 406,6	96,7	7,7
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	16,9		9,7		-42,9
Доходи від власності та підприємницької діяльності	188,8		1 048,7		у 4,6 рази
Інші неподаткові надходження	1 080,7	1 026,0	940,2	91,6	-13,0
Власні надходження бюджетних установ	163 098,0	141 082,8	178 401,0	126,5	9,4
Доходи від операцій з капіталом			5,4		
Разом доходів	2 444 838,2	3 114 672,2	3 527 421,2	113,3	44,3

До обласного бюджету Запорізької області протягом 2021 року надійшло за доходами загального та спеціального фондів 6607480,3 тис.грн, в т.ч.:

– закріплених доходів - 3527421,2 тис.грн, що складає 113,3 % від річного плану;

– дотацій і цільових субвенцій - 3051590,4 тис.грн, що складає 97,7 % від річного плану;

– трансфертів з інших місцевих бюджетів – 28 468,8 тис. грн, що складає 80,5 % від річного плану.

Надходження закріплених доходів за рік у порівнянні з відповідним періодом 2020 року збільшилися на 1 082 583,0 тис. грн або на 44,3 %. До загального фонду обласного бюджету надійшло 3 246 609,7 тис. грн, що на 377 859,4 тис. грн або на 13,2 % більше планового показника на рік та на 1 059 406,5 тис. грн або на 48,4 % більше, ніж за відповідний період 2020 року. Фактичні надходження податку на доходи фізичних осіб становлять 1 981 960,5 тис. грн, що на 9 393,7 тис. грн або на 0,5 % більше планового показника на рік.

В порівнянні з відповідними надходженнями за 2020 рік податку надійшло більше на 298 916,8 тис. грн або на 17,8 %. Податку на прибуток підприємств за рік надійшло 655 596,3 тис. грн, що на 240 969,4 тис. грн або на 58,1 % більше планового показника на рік. В порівнянні з відповідними надходженнями за 2020 рік податку надійшло більше на 463 343,2 тис. грн або у 3,4 рази. Надходження з рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів за рік склали 543 652,2 тис. грн, що на 127 646,3 тис. грн або на 30,7 % більше планового показника на рік. В порівнянні з відповідними надходженнями за 2020 рік рентних платежів надійшло більше на 296 595,8 тис. грн або у 2,2 рази. До спеціального фонду надійшло 280 811,5 тис. грн, що складає 114,2 % планового показника на рік. В порівнянні з відповідним періодом минулого року надходження збільшилися на 23 176,5 тис. грн або на 9,0 %. Екологічного податку надійшло 100 406,6 тис. грн, що на 3 406,6 тис. грн або на 3,3 % менше планового показника на рік. В порівнянні з

відповідними надходженнями за 2020 рік податку надійшло більше на 7 156,0 тис. грн або на 7,7 %. Власні надходження бюджетних установ склали 178 401,0 тис. грн, або 126,5 % до річного плану. Це на 15 303,0 тис. грн (на 9,4 %) більше фактичних надходжень у 2020 року.

Обсяг здійснених видатків обласного бюджету становить 5 277,9 млн. грн (90,4 % до плану), що у 1,7 рази менше у порівнянні з 2019 роком, з них:

– видатки загального фонду - 3 760,2 млн. грн (94,6 % до плану), що у 2,1 рази менше у порівнянні з 2019 роком, з них трансферти, спрямовані іншим бюджетам – 21,4% або 804,2 млн. грн, видатки головних розпорядників – 78,6 % або 2 956,0 млн. грн;

– спеціального фонду – 1 517,7 млн. грн (81,4 % до плану), що на 12,0 % більше у порівнянні з 2019 роком, з них трансферти, спрямовані іншим бюджетам – 8,7 % або 131,5 млн. грн, видатки головних розпорядників – 91,3 % або 1 386,2 млн. грн.

У зв'язку з недовиконанням доходної частини загального фонду обласного бюджету облдержадміністрацією, в другому півріччі 2020 року, була проведена робота щодо обмеження фінансування видатків обласного бюджету. В результаті проведеної роботи вдалося виплатити заробітну плату працівникам обласних закладів, а також пільгові пенсії та стипендії. Кредиторська заборгованість по захищених видатках станом на 01.01.2021 відсутня. По інших незахищених видатках головних розпорядників коштів обласного бюджету кредиторська заборгованість становить 5,0 млн. грн.

У 2020 році за рахунок коштів обласного бюджету утримувалося 131 бюджетна установа та заклад. Із загальної кількості бюджетних установ у Департаменті охорони здоров'я функціонувало 10 закладів; освіти і науки – 58; культури, туризму, національностей та релігій – 15; соціального захисту населення – 15; управлінні молоді, фізичної культури та спорту – 23; службі у справах дітей – 7 та інші – 3 установи.

У 2020 році у загальному обсязі видатків загального фонду обласного бюджету – 2 956,0 млн. грн, видатки на освіту склали – 1 471,7 млн. грн (49,8 %), охорону здоров'я – 801,5 млн. грн. (27,1 %), соціальний захист та соціальне забезпечення – 385,1 млн. грн (13,0 %), культуру і мистецтво – 156,4 млн. грн (5,3 %), молодь, фізичну культуру і спорт – 66,1 млн. грн (2,2 %), органи місцевого самоврядування – 61,6 млн. грн (2,1 %), інші видатки – 13,6 млн. грн (0,5 %). Динаміка загального фонду бюджету Запорізького старопромислового регіону наведено в таблиці 2.4.

У 2020 році у загальному обсязі видатків загального фонду обласного бюджету – 2 956,0 млн. грн, видатки по Департаменту освіти склали - 1 341,7 млн. грн (92,8 % до плану), Департаменту охорони здоров'я - 871,4 млн. грн. (96,3 %), Департаменту соціального захисту населення - 329,9 млн. грн (93,2 %), Департаменту культури і туризму - 202,2 млн. грн (94,0 %), Управлінню молоді та спорту - 87,6 млн. грн (92,9 %), Обласній раді - 61,6 млн. грн (92,8 %), Службі у справах дітей - 42,5 млн. грн (96,8 %), Департаменту ЖКГ - 11,2 млн. грн (97,4 %), Обласній державній адміністрації - 5,6 млн. грн (100 %), Департаменту агропромислового розвитку - 1,0 млн. грн (100 %), Департаменту промисловості - 0,8 млн. грн (57,1 %), Департаменту економічного розвитку - 0,4 млн. грн (57,1 %), Департаменту інформаційної діяльності - 0,1 млн. грн (12,5 %) [28].

Загальний обсяг видатків загального фонду обласного бюджету у 2020 році до 2019 року в цілому зменшився на 955,6 млн. грн (або 24,4 %). Зменшення склалося по галузі «Охорона здоров'я» на 987,2 млн. грн (або на 55,2 %) у зв'язку з тим, що з 1 квітня 2020 року видатки на оплату медичних послуг комунальним закладам охорони здоров'я за договорами з Національною службою здоров'я України щодо медичного обслуговування населення в рамках програм медичних гарантій здійснюються з державного бюджету відповідно до Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»;

Таблиця 2.3

Динаміка видатків загального фонду бюджету старопромислового регіону Запорізької області

Видатки загального фонду	Виконано за 2020 рік, тис. грн.	Затверджено з урахуванням змін на 2021 рік, тис. грн.	Виконано за 2021 рік, тис. грн.	Виконання плану, %	Приріст (зменшення) факту 2021 року до факту 2020 року, %
Державне управління	61 583,4	66 033,9	64 989,2	98,4	5,5
Освіта	1 471 664,4	1 832 939,3	1 813 817,3	99,0	23,2
Охорона здоров'я	801 533,9	461 229,1	450 033,8	97,6	-43,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	385 110,0	446 737,7	443 499,3	99,3	15,2
Культура і мистецтво	156 442,8	185 546,2	182 982,0	98,6	17,0
Фізична культура і спорт	66 080,5	82 868,5	81 661,3	98,5	23,6
Житлово-комунальне господарство	5 119,4	5 494,4	5 494,4	100,0	7,3
Сільське і лісове господарство та мисливство	1 000,0	700,0	700,0	100,0	-30,0
Утримання та розвиток інфраструктури доріг	837,3	499,9	499,9	100,0	-40,3
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	2 736,7	9 070,5	8 038,6	88,6	у 1,9 рази
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	0,0	4 726,5	4 628,0	97,9	
Інші заходи у сфері засобів масової інформації	131,0	800,0	666,9	83,4	у 4,1 рази
Резервний фонд	0,0	1 000,0		0,0	
Реверсна дотація	122 801,6	51 163,6	51 163,6	100,0	-58,3
Інші дотації з місцевого бюджету	0,0	5 431,0	5 431,0	100,0	
Субвенція з місцевого бюджету державному бюджету на виконання програм соціально- економічного та культурного розвитку регіонів	4 290,7	28 100,1	26 121,2	93,0	у 5,1 рази
Інші субвенції з місцевого бюджету	13 067,3	26 578,5	25 975,1	97,7	98,8
Довгострокові кредити індивідуальним забудовникам житла на селі та їх повернення	0,0	1 236,0	1 233,4	99,8	
Довгострокові кредити громадянам на будівництво / реконструкцію / придбання житла та їх повернення	2 648,7	2 688,4	2 688,4	100,0	1,5
Пільгові довгострокові кредити молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво/придбання житла та їх повернення	1 116,7	500,0	500,0	100,0	-55,2
Допомога населенню та суб'єктам господарювання, що постраждали внаслідок надзвичайної ситуації або стихійного лиха, за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету	0,0	200,0	200,0	100,0	
Джерела фінансування, у т.ч. фінансування за рахунок зміни залишків коштів бюджетів	203 815,7	737 030,6	1 160 445,8		

«Соціальний захист населення» зменшення склало 22,8 млн. грн (або 5,6 %) у зв'язку з тим, що видатки соціального спрямування, які у 2019 році здійснювалися за рахунок відповідних субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам у 2020 році передані Міністерству соціальної політики України (надання при народженні дитини одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка») та у зв'язку з припинення діяльності, шляхом ліквідації, комунальної установи «Центр публічних закупівель» Запорізької обласної ради;

«Інші видатки» зменшення склало 27,3 млн. грн (або 66,7 %) у зв'язку з невиконанням в повному обсязі надходжень загального фонду обласного бюджету в меншому обсязі було профінансовано фінансова підтримка КП «Облводоканал», експлуатаційне утримання місцевих доріг, створення мінералізованих смуг та догляд за ними, заходи з підтримки малого підприємництва, кредитування молодіжного будівництва та сільських забудовників.

Але, в той же час, у порівнянні з 2019 роком приріст видатків загального фонду обласного бюджету склався по галузях: «Освіта» – 59,8 млн. грн, або 4,2 %; «Державне управління» (утримання апарату обласної ради) – 12,0 млн. грн або 24,2 %; «Культура і мистецтво» – 5,3 млн. грн або 3,5 %; «Фізична культура і спорт» – 4,6 млн. грн або 7,5 %.

За економічною ознакою структура видатків загального фонду обласного бюджету у 2020 році є наступною: заробітна плата з нарахуваннями – 74,7 % (2 208,7 млн. грн); оплата комунальних послуг та енергоносіїв – 7,1 % (210,9 млн. грн); придбання медикаментів – 2,6 % (77,3 млн. грн); продукти харчування – 4,3 % (125,6 млн. грн); видатки на соціальне забезпечення (стипендії, пенсії і допомоги, інші виплати населенню) – 6,0 % (178,4 млн. грн); інші поточні видатки та кредитування – 5,3 % (155,1 млн. грн).

Динаміка видатків спеціального фонду Запорізького старопромислового регіону наведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка видатків спеціального фонду бюджету старопромислового регіону Запорізької області

Видатки загального фонду	Виконано за 2020 рік, тис. гри.	Затверджено з урахуванням змін на 2021 рік, тис. гри.	Виконано за 2021 рік, тис. гри.	Виконання плану, %	Приріст (зменшення) факту 2021 року до факту 2020 року, %
Всього видатків, у т.ч.	1 514 586,4	2 513 194,7	2 200 509,0	87,6	45,3
Державне управління	16,5	2 369,0	2 296,4	96,9	у 137,8 рази
Освіта	144 415,0	239 080,1	208 259,7	87,1	44,2
Охорона здоров'я	174 467,3	318 544,0	308 024,0	96,7	76,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення	64 669,6	61 061,5	66 170,1		2,3
Культура і мистецтво	3 833,7	12 409,3	12 411,0	100,0	у 2,2 рази
Фізична культура і спорт	887,2	33 298,0	29 733,7	89,3	у 32,5 рази
Житлово-комунальне господарство	9 952,3	30 999,9	3 042,1	9,8	-69,4
Будівництво та регіональний розвиток	72 892,7	288 412,0	250 944,8	87,0	у 2,4 рази
Транспорт, дорожнє господарство	893 556,6	1 180 671,1	990 998,5	83,9	10,9
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	2 649,6	10 670,9	10 459,8	98,0	у 2,9 рази
Охорона і раціональне використання природних ресурсів	19 050,5	16 324,2	13 399,9	82,1	-29,7
Обслуговування місцевого боргу	0,0	1 324,8	0,0	0,0	
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	0,0	45,0	44,5	98,9	
Субвенція з місцевого бюджету державному бюджету на виконання програм соціально-економічного розвитку регіонів	1 050,3	73 765,3	71 923,1	97,5	у 67,5 рази
Субвенція з місцевого бюджету на здійснення природоохоронних заходів	86 209,8	88 692,2	85 108,0	96,0	-1,3
Інші субвенції з місцевого бюджету	41 138,0	155 069,5	148 487,8	95,8	у 2,6 рази
Надання пільгового довгострокового кредиту громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла	199,2	671,7	338,2	50,3	69,7
Повернення коштів, наданих для кредитування громадян на будівництво (реконструкцію) та придбання житла	-446,3	-317,8	-641,7	201,9	43,8
Надання державного пільгового кредиту індивідуальним сільським забудовникам	3 000,0	3 200,0	3 200,0	100,0	6,7
Повернення коштів, наданих для кредитування індивідуальних сільських забудовників	-3 000,0	-3 200,0	-3 200,0	100,0	6,7
Надання довгострокових кредитів громадянам на будівництво/ реконструкцію/ придбання житла	215,5	288,7	285,8	99,0	32,6
Повернення кредитів громадянам на будівництво / реконструкцію / придбання житла	-171,2	-184,7	-276,5	149,7	61,5
Повернення бюджетних позичок, наданих суб'єктам господарювання			-500,0		
Джерела фінансування, у т.ч.	324 732,8	0,0	733 672,2	0,0	0,0
Фінансування за рахунок залишків коштів на рахунках бюджетних установ	659,6		-9 608,4		
Фінансування за рахунок зміни залишків коштів бюджетів	324 073,2		743 280,6		

Видаткова частина загального фонду обласного бюджету 2021 року, без урахування цільових субвенцій та дотацій з державного бюджету, виконана в обсязі 3 170 323,4 тис. грн або 98,7 % до плану 2021 року. В порівнянні з відповідним періодом минулого року видатки збільшилися на 74 158,9 тис. грн, або на 2,4 %

Видатки спеціального фонду обласного бюджету за 2021 рік склали 2 540 400,0 тис. грн, що на 1 022 721,8 тис. грн, або на 67,4 % більше, ніж у відповідному періоді 2020 року. Заробітна плата працівникам установ соціально-культурної сфери виплачена у повному обсязі з урахуванням мінімальної заробітної плати та 1-го тарифного розряду єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів. Прострочена кредиторська заборгованість по захищених видатках станом на 01.01.2022 відсутня.

Управління бюджетними коштами є важливою частиною бюджетної політики і в значній мірі визначається станом бюджетного процесу, порядком планування, затвердження і виконання бюджету в частині витрат, а також контролем його виконання. Таким чином, вдосконалення практики бюджетування слід розглядати як важливий інструмент підвищення ефективності та результативності від державних витрат.

РОЗДІЛ 3

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ РЕЦЕСІЇ

3.1. Стимулювання трансформації та розвитку старопромислових регіонів країни

Трансформаційні зміни суспільства стали причиною того, що на етапі розвитку держави актуальним науковим завданням суспільно-географічних досліджень стає вдосконалення та поглиблення теоретико-методологічних принципів вивчення та аналізу соціально-економічного розвитку. Актуальною науковою проблемою є створення цілісної концепції соціально-економічного розвитку України в умовах становлення ліберальної, ринкової моделі економіки, що особливо актуально для старопромислових регіонів країни, де потрібен особливий підхід до аналізу та вирішення сформованих економічних, соціально-демографічних, екологічних проблем. Коли йдеться про суспільно-географічні особливості розвитку, або про розвиток соціогеосистеми будь-якого рівня, у т.ч. регіонального, то акцент на територіальному аспекті аналізу соціально-економічних процесів робить його більш глибоким та змістовним, відображаючи географічне середовище існування соціуму, яке впливає на його своєрідність, соціально-культурні, духовні та економічні характеристики.

Безумовно, соціогеосистема кожного регіону має свої особливості, властиві саме територіям певного типу. Наприклад, старопромислові регіони виникли ще в епоху промислових переворотів минулого, для них характерні старі галузі (кам'яновугільна, залізорудна, текстильна, важке машинобудування). Наразі ці регіони переживають структурний криза: застаріла технологічна база, недостатнє позиціонування на ринку, низький рівень якості життя населення, дефіцит кваліфікованих кадрів тощо. Однією з причин цього є не стільки тотальний дефіцит капіталу, скільки брак

реалістичних і конкурентоспроможні проекти розвитку. Промислово-технологічна криза стає причиною соціальної кризи та поляризації рівня життя населення. стає надмірною, а означає руйнівною інфраструктурною мережею. Наростають екологічні проблеми, безробіття.

Прикладом цього є: Рурський район у Німеччині, Ельзас та Лотарингія у Франції, Аппалацький район у США, Ланкашир та Йоркшир у Великій Британії. Ці території одними з перші увійшли до стадії індустріального розвитку і, відповідно, мали слабо диверсифіковану структуру господарства, а також специфічні особливості внутрішньої територіальної структури і тому за сучасних змін економіко-технологічних укладів виробництва закономірно стали входити в стадію депресії.

Території законодавчо надається статус депресивної із визначенням строку, на який він надається; інструментів державного стимулювання її розвитку; співвідношення державних, регіональних та інших фінансових ресурсів, спрямованих виконання програми подолання стану депресивності; перелік показників, що визначатимуть результативність виконання програми; порядок здійснення щорічного контролю за виконанням запланованих заходів; укладанням спеціальної угоди між регіоном та державою як гарантом виконання програми).

З метою стимулювання розвитку депресивних територій можуть здійснюватися такі заходи:

- цільовий напрямок державних капітальних вкладень у розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури;
- встановлення спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, які реалізують проекти у пріоритетних сферах економіки, створюють нові робочі місця, відновлюють екологічно безпечні умови життєдіяльності;
- надання державної підтримки, у т.ч. фінансовій, малим підприємствам, сприяння формуванню об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва,

таких як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди тощо;

- спрямування міжнародної технічної допомоги на вирішення актуальних соціально-економічних та екологічних проблем, а також здійснення інших найважливіших заходів;

- сприяння зайнятості населення, забезпечення цільового фінансування програм перекваліфікації та професійного розвитку трудових ресурсів, стимулювання трудової міграції, удосконалення соціальної сфери, зокрема житлового будівництва, охорони здоров'я та охорони довкілля;

- впровадження спеціальної податкової політики;

- створення спеціальних фондів регіонального розвитку (наприклад, у ЄС діють Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Європейський гарантійний фонд розвитку сільського господарства, інвестиційний фонд, що є основними джерелами фінансування розвитку регіонів);

- реструктуризація діючих підприємств та диверсифікація виробництва, тимчасова консервація збиткових підприємств, закриття підприємств, що вичерпали свої можливості (вичерпано ресурси, старі технології та ін.);

- надання підприємствам державних замовлень на виробництво (особливо для об'єктів ВПК);

- виведення територій з експлуатації, переселення мешканців (для районів техногенних та інших катастроф);

- надання допомоги населенню, виділення кредитів на освіту, перекваліфікацію, будівництво житла;

- надання іншої державної підтримки розвитку таких територій

Проведене дослідження дозволило класифікувати старопромислові регіони України на три групи за інтегральним показником (табл.3.1):

- ефективні старопромислові регіони (Донецька, Харківська обл.);

- стабільні старопромислові регіони (Дніпропетровська, Сумська, Луганська, Житомирська, Миколаївська обл.);

– вразливі старопромислові регіони (Івано-Франківська, Хмельницька, Чернігівська, Черкаська обл.):

Таблиця 3.1

Типологія старопромислових регіонів країни

	Тип регіону	Особливості типу регіону	Регіон
1	Ефективний старопромисловий регіон	Розвиток промислового комплексу розпочався до ХХ ст., значення інтегрального показника стану економіки 52-56 рейтингових балів	Донецька обл., Харківська обл.
2	Стабільний старопромисловий регіон	Розвиток промислового комплексу розпочався до ХХ ст., значення інтегрального показника стану економіки 33-47 рейтингових балів	Дніпропетровська область., Сумська обл., Луганська обл., Житомирська обл., Миколаївська обл.
3	Вразливий старопромисловий регіон	Розвиток промислового комплексу розпочався до ХХ ст., значення інтегрального показника стану економіки 20,7–29,3 рейтингових балів.	Івано-Франківська обл., Хмельницька обл., Чернігівська обл., Чернігівська обл.
4	Регіони радянської індустріалізації	Розвиток промислового комплексу розпочався у ХХ ст., частка промисловості у структурі ВДВ регіону менше 22%	Запорізька обл., Полтавська обл., Рівненська обл.
5	Сервісно-орієнтовані та сільськогосподарсько-орієнтовані	Частка промисловості у структурі ВДВ регіону менше 22%	Київська обл., Одеська обл., Львівська обл. Крим АР, Кіровоградська обл., Херсонська обл., Вінницька обл., Чернівецька обл., Закарпатська обл., Тернопільська обл., Волинська обл.

Таким чином, понад 40% регіонів України є старопромисловими.

Також було проведено класифікацію монофункціональних міст України, які відносяться до депресивних територій, зокрема всі мономіста були поділені на 4 групи:

- фінансово стійкі інноваційні,
- фінансово стійкі неінноваційні,
- фінансово нестійкі інноваційні,

– фінансово нестійкі неінноваційні (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Фінансова стійкість та інноваційність монофункціональних міст України

№	Монофункціональне місто	Тип монофункціонального міста	Регіон	Тип регіону
1	Кривий Ріг	Фінансово стійкій, інноваційний	Дніпровська область	Стабільний старопромисловий
2	Новомосковськ	Фінансово стійкій, інноваційний	Дніпровська область	Стабільний старопромисловий
3	Павлоград	Фінансово стійкій, інноваційний	Дніпровська область	Стабільний старопромисловий
4	Горловка	Фінансово стійкій, інноваційний	Донецька область	Ефективний старопромисловий
5	Торез	Фінансово стійкій, інноваційний	Донецька область	Ефективний старопромисловий
6	Красноармійськ	Фінансово стійкій, неінноваційний	Донецька область	Ефективний старопромисловий
7	Шахтарськ	Фінансово стійкій, інноваційний	Донецька область	Ефективний старопромисловий
8	Краматорськ	Фінансово стійкій, неінноваційний	Донецька область	Ефективний старопромисловий
9	Дружковка	Фінансово нестійкість, інноваційний	Донецька область	Ефективний старопромисловий
10	Єнакієво	Фінансово нестійкість, інноваційний	Донецька область.	Ефективний старопромисловий
11	Енергодар	Фінансово стійкій, неінноваційний	Запорізька область	Радянської індустріалізації
12	Калуш	Фінансово стійкій, неінноваційний	Івано-Франківська область	Вразливий старопромисловий

Продовження таблиці 3.2

№	Монофункціональне місто	Тип монофункціонального міста	Регіон	Тип регіону
15	Лисичанск	Фінансово стійкій, інноваційний	Луганська область	Вразливий старопромисловий
16	Красный Луч	Фінансово нестійкість, інноваційний	Луганська область	Стабільний старопромисловий
17	Свердловск	Фінансово нестійкість, інноваційний	Луганська область	Стабільний старопромисловий
18	Антрацит	Фінансово нестійкість, інноваційний	Луганська область	Стабільний старопромисловий
19	Северодонецк	Фінансово стійкій, інноваційний	Луганська область	Стабільний старопромисловий
20	Алчевск	Фінансово стійкій, неінноваційний	Луганська область	Стабільний старопромисловий
21	Рубежное	Фінансово нестійкість, інноваційний	Луганська область	Стабільний старопромисловий
22	Червоноград	Фінансово нестійкість, неінноваційний	Луганська область	Сервісно-орієнтований
23	Комсомольск	Фінансово стійкій, неінноваційний	Полтавська область	Радянської індустріалізації
24	Шостка	Фінансово стійкій, інноваційний	Сумська область	Стабільний старопромисловий
25	Смела	Фінансово стійкій, інноваційний	Черкаська область	Вразливий старопромисловий
26	Прилуки	Фінансово стійкій, інноваційний	Чернігівська область	Вразливий старопромисловий

Монофункціональними містами в Україні вважаються такі міста, які характеризуються такими ознаками:

- зайнятість економічно активного населення міста на 1-2 містоутворюючих підприємствах;
- ці підприємства формують основну частину доходів місцевого бюджету;
- багато об'єктів соціальної інфраструктури та інші об'єкти життєдіяльності населення перебувають на балансі містоутворюючих підприємств

Пропонуємо виділити 5 стратегічних альтернатив розвитку старопромислових регіонів та монофункціональних міст

1. Адаптація старопромислового регіону та багатофункціонального міста до зовнішнього середовища:

- базується на галузевій спеціалізації, що склалася;
- модернізація існуючих виробництв;
- орієнтація виробництва на нові ринкові ніші;
- виявлення «точок зростання»;
- зміна організаційної структури підприємств у бік більш гнучкої

2. Інноваційна активність старопромислового регіону та багатофункціонального міста

- розвиток принципово нових високотехнологічних галузей;
- створення диверсифікованих інноваційних кластерів;
- розвиток науково-дослідних інститутів;
- винесення важкої промисловості до передмість;
- реалізація проактивної екологічної політики

3. Дотування та субсидування старопромислового регіону та багатофункціонального міста

- відмова від розвитку виробничої сфери;
- підтримка мономіст з допомогою державних субсидій і дотацій;
- «ручне» керівництво регіональним господарством;

- створення механізму контролю за витрачанням виділених бюджетних коштів

4. Розселення старопромислового регіону або багатофункціонального міста

- ліквідація виробництв;
- переселення населення на більш благополучні райони;
- сприяння населенню у пошуку нових робочих місць;
- забезпечення вихідної допомоги працівникам закритих підприємств

5. Орієнтація на сферу послуг старопромислового регіону або багатофункціонального міста

- зміна структури економіки, акцент на сфері послуг, культурі, освіті, туризмі;
- кластери постіндустріального розвитку;
- туризм – швидкий спосіб стимулювати створення великої кількості МСП та змінити структуру економіки

Аналіз стану дослідження процесів фінансового забезпечення розвитку промисловості в сучасних умовах системних дисбалансів дозволяє дійти висновку, що ряд питань теоретичного та прикладного характеру залишаються невирішеними. Взагалі, відсутня цілісна концепція фінансування розвитку промисловості у новому інституціональному середовищі післякризового розвитку.

В загальному випадку, конкурентоспроможність промисловості та фінансова стабілізація регіону є двома визначальними умовами його динамічного соціального, економічного й екологічного розвитку. Обидва ці явища характеризують стан регіональної економіки й асоціюються з економікою, що розвивається.

Фінансові інструменти, що впливають на активізацію діяльності промислових підприємств, та за допомогою яких держава здатна регулювати та стабілізувати регіональний промисловий розвиток, відображено на рис. 3.1.

Рис.3.1. Ефекти використання фінансових інструментів регіонального розвитку

Для забезпечення поставлених завдань необхідним є комплекс фінансових інструментів стабілізації регіонального економічного розвитку, який відображено нижче на рис.3.2.

Збільшення притоку інвестицій є пріоритетним у забезпеченні розвитку регіонів. Саме вони є рушійним фактором розвитку та акумулятором значних за обсягами ресурсів, яких, зазвичай, немає в регіоні, та які не можуть надати кредитні інституції[28].

Рис.3.2. Фінансовий інструментарій стабілізації регіонального економічного розвитку

В умовах ринкової економіки однією з основних складових економічного забезпечення стабільності та розвитку діяльності є достатність фінансових ресурсів. Промислові підприємства як ключові гравці інноваційного сектору повинні теж постійно вишикувати різноманітні джерела фінансування, користуючись фінансовими інструментами процесів промислового розвитку в економіці України досить обмежені, адже вони прямопропорційно пов'язані з фінансами підприємств та фінансами населення. Фінансові інструменти забезпечують приплив капіталу з одних галузей в інші, а також мобілізують грошові кошти інвесторів [29].

Нові виклики регіонального розвитку, такі як поглиблення просторових диспропорцій, економічний занепад Луганської, Донецької областей, проведення реформи децентралізації як засіб часткового вирішення проблеми реінтеграції регіонів, перехід від вертикальної (секторальної) до горизонтальної промислової політики в Україні, а також наявний промисловий та інвестиційний потенціал регіонів створюють необхідність зміни завдань регіональної промислової політики. Це обумовить зсув фокусу регіональної

промислової політики з підтримання «на плаву» існуючих промислових підприємств на комплексну реструктуризацію економік регіонів [30].

Авторське узагальнення механізму та інструментарію підвищення конкурентоспроможності промисловості регіонів надано на рис. 3.3.

Рис.3.3. Механізм та інструментарій підвищення конкурентоспроможності промисловості регіонів

Нові завдання регіональної промислової політики впливають із сучасних парадигм неоіндустріальної, інноваційної економіки та промислової політики

Вони передбачають використання таких інструментів як програми горизонтальної підтримки промислового розвитку регіонів, моніторинг стану промислових підприємств, заходи із інклюзії регіонального промислового комплексу в міжрегіональні та глобальні виробничі ланцюги.

Особливості сучасного розвитку національної економіки, обумовлені значною мінливістю та, в певній мірі, невизначеністю ринкових перетворень, що пов'язані з подоланням наслідків кризових явищ в Україні на фоні загальносвітових глобалізаційних тенденцій, які посилюють залежність ефективності функціонування підприємств усіх галузей від стану та динаміки макроекономічного середовища. Коливання у зовнішньому середовищі можуть різко змінювати фінансові результати підприємств і навіть приводити їх до банкрутства. Факторами впливу зовнішнього оточення можуть бути процентні ставки, обмінні курси, ціни на ресурси та продукцію, ціни акцій й ін. Причому підприємство, на яке впливають зміни фінансових цін, зовсім не обов'язково має бути безпосередньо пов'язано з ринком, на якому змінюються ці ціни. Наприклад, підприємство може зовсім не використовувати зовнішнє фінансування й може не володіти чутливими до процентних ставок активами. Однак воно, проте, може піддаватися значним процентним ризикам [31].

Дослідження та досвід розвинутих країн доводять, що активізація інвестиційного розвитку промислової діяльності можлива тільки на основі розвиненої системи фінансування, що покликана забезпечувати вирішення таких найважливіших завдань: збереження і розвиток інноваційно-промислового потенціалу в стратегічних та пріоритетних напрямках розвитку; створення необхідних передумов для своєчасного й ефективного впровадження технічних та технологічних новацій в усіх сферах національної економіки, забезпечення її структурно-технологічної перебудови; створення необхідних матеріальних умов для збереження кадрового наукового потенціалу, запобігання його відтоку за кордон [32].

Таким чином наявною є пряма залежність між рівнями конкурентоспроможності промисловості та фінансової стабілізації регіону: чим більш конкурентоспроможною є промисловість регіону, тим вищий рівень фінансової стабілізації характеризує даний регіон. Підґрунтям реалізації інноваційно-інвестиційних можливостей підприємств промисловості, що визначають рівень конкурентоспроможності в мінливих

ринкових умовах, є фінансове забезпечення поточних та стратегічних планів розвитку.

3.2. Підвищення ефективності фінансової політики промислового регіону

Управління бюджетними коштами є важливою частиною бюджетної політики і в значній мірі визначається станом бюджетного процесу, порядком планування, затвердження і виконання бюджету в частині витрат, а також контролем його виконання. Таким чином, вдосконалення практики бюджетування слід розглядати як важливий інструмент підвищення ефективності та результативності від державних витрат [33].

Метою державного управління і місцевого самоврядування є зростання рівня і якості життя населення. Забезпечення досягнення цієї мети сприяють:

- підвищення доцільності витрачання бюджетних коштів;
- підвищення результативності витрачання бюджетних коштів;
- підвищення економічності витрачання бюджетних коштів.

Підвищення доцільності, результативності та економічності витрат бюджету сприяють також зростанню доходів бюджету як побічно, так і безпосередньо. При цьому зростання доходів бюджету безпосередньо пов'язаний з ростом доходів, рівнем і якістю життя населення і в той же час створює додаткові можливості для здійснення ефективних витрат по підвищенню рівня і якості життя населення.

Підвищення доцільності, результативності та економічності витрачання бюджетних коштів є трьома складовими ефективності управління суспільними фінансами.

Першою складовою оцінки якості управління є визначення доцільності діяльності, спрямованої на вирішення проблеми. Другою складовою оцінки якості управління є аналіз результативності. Для оцінки показника

результативності необхідною умовою є наявність кількісного опису поставленої мети і вимірності значення результату певної діяльності. Третьою складовою оцінки якості управління є аналіз показника економічності, тобто співвідношення результату до витрат.

Основні заходи по підвищенню ефективності бюджетних витрат і їх вплив на складові ефективності бюджетних витрат:

1. Комплексний аудит бюджетних видатків, спрямований на визначення можливостей підвищення їх ефективності. Захід є настановним за визначенням ефективності бюджетних витрат. Результатом реалізації заходу є збільшення ефективності здійснюваних в даний момент бюджетних витрат.

2. Розширення практики застосування методів бюджетування, орієнтованого на результат у сферах виробництва державних послуг, де такі методи впроваджені не повною мірою і вдосконалення зазначених методів.

Результативність: розробляється система збалансованих показників, спрямована на контроль досягнення цілей, вирішення завдань і виконання заходів, а також система процедур з контролю значень цих показників [34].

3. Удосконалення системи управління та підвищення ефективності бюджетних витрат за допомогою аналізу, порівняння та інтеграції механізмів бюджетування, орієнтованого на результат [35].

4. Удосконалення системи планування діяльності виконавчих органів державної влади з метою надання їй цільового характеру, контролю досягнення результатів діяльності, формування системи стимулювання державних службовців з урахуванням результатів їх професійної службової діяльності. Результативність: вдосконалення системи планування передбачає закріплення за кожним працівником системи показників діяльності, а також контроль планування та досягнення встановлених значень показників, прив'язку системи стимулювання до системи показників [36,37].

5. Удосконалення системи розподілу всіх видів бюджетної допомоги: субсидій, субвенцій, дотацій, бюджетних кредитів. Підвищення ефективності видів бюджетної допомоги шляхом системної оцінки їх цілей.

6. Створення типової моделі муніципального управління. Створення типової моделі муніципального управління дозволить органам місцевого самоврядування підвищити доцільність діяльності муніципальних утворень, прийняти обґрунтоване рішення про звільнення або подальше фінансування надлишкових функцій, порівняти і оцінити результативність і економічність з типовими показниками результативності та економічності, збільшити оперативність поширення найбільш економічних варіантів організаційних форм та знизити витрати на підтримку в актуальному стані системи повноважень, функцій і послуг, тобто підвищити економічність.

7. Удосконалення системи наповнення бюджету, підвищення ефективності надання податкових пільг, збирання податків [38].

Під час розроблення зазначених моделей буде розглядатися ефективність кожного з використовуваних механізмів системи наповнення бюджету за тими ж параметрами, за якими оцінюється ефективність витрачання бюджетних коштів.

Основним інструментом підвищення ефективності бюджетних витрат як складової частини ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування пропонується вдосконалити програмно-цільовий принцип організації їх діяльності.

Для реалізації зазначених підходів необхідно:

- 1) удосконалювати порядок розробки, реалізації та оцінки ефективності цільових програм;
- 2) визначити перелік цільових програм і розвивати застосування програмно-цільових інструментів реалізації бюджетної політики;
- 3) визначити порядок планування обсягів бюджетних асигнувань бюджету на реалізацію цільових програм з урахуванням необхідності ув'язки з бюджетним процесом [40].

Впровадження програмно-цільового принципу організації діяльності виконавчих органів державної влади і необхідність створення умов для

планування бюджетних асигнувань за новими принципами вимагають зміни процесу складання і затвердження бюджету.

З метою підвищення ефективності програмного управління діючі регіональні та муніципальні положення про розробку та реалізацію цільових програм пропонується доповнити оцінкою їх впливу на показники економічного і соціального розвитку відповідної території, що відображають рівень і якість життя населення.

ВИСНОВКИ

1. Досліджено теоретичні аспекти розвитку старопромислових регіонів. Промисловий потенціал, який історично склався на зіткненні XIX та XX ст. сформував вектор розвитку майбутніх промислових підприємств Сходу України та визначив їх спеціалізацію та концентрацію, яка зберігається і в наші часи. Деформація структури промисловості, перехід до іншої системи економічного виробництва та розподілу, критична низька питома вага інноваційних галузей нових технологічних укладів визначили перетворення промислово розвинутих регіонів на старопромислові. В результаті можна сказати, що старопромисловий регіон – це соціально-економічна система, яка має ретроспективно-історичний період формування в процесі якого не змогла перейти від виробництва товарів до виробництва ідей, функціонує в умовах рецесії з деградованою структурою, фізично зношеними основними засобами та постійним браком капітального та поточного фінансування.

Визначено основні риси старопромислових регіонів: галузеві (структурні диспропорції, виснаженість технологічної та сировинної бази; домінування великих підприємств; низька мобільність капіталу, вузька спеціалізація персоналу); регіональні (високі показники бідності та безробіття; від’ємні показники міграційного та природного приросту, скорочення населення та доходів домогосподарств); інфраструктурні (зміщення акценту регіональної політики розвитку базових домінуючих старопромислових галузей на засадах підвищення диверсифікованості економіки регіонів шляхом оптимізації структури галузей економіки); інвестиційно-інноваційні (складнощами трансформації староіндустріальних галузей; недосконалість розвитку системи підтримки впровадження інновацій у старопромислових регіонах; високі виробничі витрати й стабільно низькі ціни на кінцевий продукт, перевищення суми збитків промислових підприємств над прибутками).

Вважаємо, що нова політика соціально-економічного розвитку старопромислових регіонів крім традиційних повинна забезпечувати та враховувати такі основні напрямки, як: забезпечення високої якості життя, оновлення та створення нових робочих місць за рахунок принципово нових галузей економіки, визнання пріоритету людського чинника, освоєння нових соціальних та виробничих інноваційних технологій, стимулювання економічного зростання не на шкоду соціальним інтересам, посилення трудової мотивації та ділової підприємливості населення, участь у розробці та реалізації програм сталого розвитку

2. Проаналізовано регіональний бюджет Запорізького старопромислового регіону. До обласного бюджету Запорізької області протягом 2021 року надійшло за доходами загального та спеціального фондів 6607480,3 тис.грн, в т.ч.: закріплених доходів - 3527421,2 тис.грн, що складає 113,3 % від річного плану; дотацій і цільових субвенцій - 3051590,4 тис.грн, що складає 97,7 % від річного плану; трансфертів з інших місцевих бюджетів – 28 468,8 тис. грн, що складає 80,5 % від річного плану. Надходження закріплених доходів за рік у порівнянні з відповідним періодом 2020 року збільшилися на 1 082 583,0 тис. грн або на 44,3 %. До загального фонду обласного бюджету надійшло 3 246 609,7 тис. грн, що на 377 859,4 тис. грн або на 13,2 % більше планового показника на рік та на 1 059 406,5 тис. грн або на 48,4 % більше, ніж за відповідний період 2020 року. Обсяг здійснених видатків обласного бюджету становить 5 277,9 млн. грн (90,4 % до плану), що у 1,7 рази менше у порівнянні з 2019 роком, з них: видатки загального фонду - 3 760,2 млн. грн (94,6 % до плану), що у 2,1 рази менше у порівнянні з 2019 роком, з них трансферти, спрямовані іншим бюджетам – 21,4% або 804,2 млн. грн, видатки головних розпорядників – 78,6 % або 2 956,0 млн. грн; спеціального фонду – 1 517,7 млн. грн (81,4 % до плану), що на 12,0 % більше у порівнянні з 2019 роком, з них трансферти, спрямовані іншим бюджетам – 8,7 % або 131,5 млн. грн, видатки головних розпорядників – 91,3 % або 1 386,2 млн. грн.

3. Запропоновано науково-практичний підхід трансформації старопромислових регіонів.

З метою стимулювання розвитку депресивних територій можуть здійснюватися такі заходи: цільовий напрямок державних капітальних вкладень у розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури; встановлення спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, які реалізують проекти у пріоритетних сферах економіки, створюють нові робочі місця, відновлюють екологічно безпечні умови життєдіяльності; надання державної підтримки, у т.ч. фінансовій, малим підприємствам, сприяння формуванню об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва, таких як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди тощо; спрямування міжнародної технічної допомоги на вирішення актуальних соціально-економічних та екологічних проблем, а також здійснення інших найважливіших заходів; сприяння зайнятості населення, забезпечення цільового фінансування програм перекваліфікації та професійного розвитку трудових ресурсів, стимулювання трудової міграції, удосконалення соціальної сфери, зокрема житлового будівництва, охорони здоров'я та охорони довкілля; впровадження спеціальної податкової політики; створення спеціальних фондів регіонального розвитку (наприклад, у ЄС діють Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Європейський гарантійний фонд розвитку сільського господарства, інвестиційний фонд, що є основними джерелами фінансування розвитку регіонів); реструктуризація діючих підприємств та диверсифікація виробництва, тимчасова консервація збиткових підприємств, закриття підприємств, що вичерпали свої можливості (вичерпано ресурси, старі технології та ін.); надання підприємствам державних замовлень на виробництво (особливо для об'єктів ВПК); виведення територій з експлуатації, переселення мешканців (для районів техногенних та інших катастроф); надання допомоги населенню, виділення кредитів на освіту,

перекваліфікацію, будівництво житла; надання іншої державної підтримки розвитку таких територій

Основні заходи по підвищенню ефективності бюджетних витрат і їх вплив на складові ефективності бюджетних витрат: комплексний аудит бюджетних видатків, спрямований на визначення можливостей підвищення їх ефективності; розширення практики застосування методів бюджетування, орієнтованого на результат у сферах виробництва державних послуг, де такі методи впроваджені не повною мірою і вдосконалення зазначених методів; удосконалення системи управління та підвищення ефективності бюджетних витрат за допомогою аналізу, порівняння та інтеграції механізмів бюджетування, орієнтованого на результат; удосконалення системи планування діяльності виконавчих органів державної влади з метою надання їй цільового характеру, контролю досягнення результатів діяльності, формування системи стимулювання державних службовців з урахуванням результатів їх професійної службової діяльності; удосконалення системи розподілу всіх видів бюджетної допомоги: субсидій, субвенцій, дотацій, бюджетних кредитів; створення типової моделі муніципального управління; удосконалення системи наповнення бюджету, підвищення ефективності надання податкових пільг, збирання податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко В. Н. Архитектура регионального экономического пространства : монография / В. Н. Василенко. Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. 311 с.
2. Денисов Ю. Регіональний дискурсивність, еволюція, сучасні уявлення, перспективи розвитку. 2003. № 1. С. 179-185.
3. Снігова О.Ю. Підходи до ідентифікації старопромислових регіонів в зарубіжній науковій літературі. Бізнес-Інформ. 2011. № 7(2). С. 79-81.
4. Статистичний збірник «Регіони України» 2011 за ред. О.Г. Осауленко. К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. Частина I. 364 с.
5. Державний комітет статистики: Промисловість. URL: www.ukrstat.gov.ua/.
6. Структурные трансформации старопромышленных регионов Украины: монография / В.И. Ляшенко, Л.Г. Червова, Л.М. Кузьменко и др. НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 2013. 412 с.
7. Denga T., Zhanga K., Shenab Z-J. A systematic review of a digital twin city: A new pattern of urban governance toward smart cities. Journal of Management Science and Engineering. 2021. Vol. 6. Issue 2. P. 125-134
8. Orejon-Sanchez R. D., Crespo-Garcia D., Andres-Diaz J.R., Gago-Calderon A. Smart cities' development in Spain: A comparison of technical and social indicators with reference to European cities. Sustainable Cities and Society. 2022. Vol. 81. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221067072200155X>
9. Литовченко С.В. Аналіз сучасних підходів до визначення сутності старопромислових регіонів. Економічний простір. 2014. №92. С. 138-150
10. Бойченко В.С., Гелетюк Є.В. Теоретичні засади вивчення сутності та проблем розвитку старопромислових регіонів. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип.8. С. 166-169
11. Амоша О., Лях О., Солдак М., Череватський Д. Інституційні

детермінанти впровадження концепції смарт-спеціалізації: приклад старопромислових шахтарських регіонів України. Журнал Європейської економіки Т. 17. №3 (66). С.310-344.

12. Бойко Е. Н. Особенности развития старопромышленных регионов Украины (кластерный подход). Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 5(109). С.109-118

13. Барановський М.О., Смаль В.В., Барановська О. В. Старопромислові регіони України: проблеми та тренди сучасного розвитку (на прикладі Донецької та Луганської областей). Український географічний журнал. 2021. №1(113). С.34-43

14. Федулова С.О. Економіка старопромислових регіонів України: сучасне розуміння та реалії. Економіка: реалії часу. 2015. №4(20). С.12-19.

15. Тимарцев А. Ю. Старопромышленный регион как объект социально-экономического исследования. Економічний вісник Донбасу. 2008. №4. С.81-87.

16. Глейзер Э. Триумф города. Как наше величайшее изобретение делает нас богаче, умнее, экологичнее, здоровее и счастливее /пер. с англ. И. Кушнаревой. М.: Изд-во Института Гайдара. 2015. 432 с.

17. Bakaric I. R., Basic K., Slijepcevic S. City specialisation and diversification in South East Europe (SEE) countries. Economics. 2019. vol. 22. №2. PP. 4-21.

18. Державна служба статистики України. Промисловість України у 2016–2020 роках. Київ, 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2022).

19. Міністерство соціальної політики України. Інформаційно-аналітична записка щодо рівня життя населення у січні-вересні 2021 року. Київ, 2021. URL: <https://www.fpsu.org.ua> (дата звернення: 20.04.2022).

20. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Регіони України» (2 частини). Київ, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2022).

21. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України. Київ, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2022).
22. Hudson, R. Geographers and the Regional Problem. In *A Century of British Geography*, British Association for the Advancement of Science. Johnston, R. & Williams. 2003. Vol. 18. PP. 583-602.
23. Cohen S. Zysman J. *Manufacturing Matters: The Myth of the post-industrial economic*. NY: Basic Books, 1987. 297 p.
24. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
25. Meyer J. R. *Regional Economics: A Survey*. *The American Economic Review*. 1963. Vol. 53, No. 1, Part 1. PP. 19-54
26. Снігова О.Ю. Історико-економічна генеза структурних диспропорцій економіки старопромислових регіонів України. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2016. Вип. 49. С. 164-173
27. Про основні підсумки соціально-економічного розвитку Запорізького регіону. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/804/pro-osnovni-pidsumki-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti.html>
28. Про виконання бюджету Запорізької області. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/551/pro-vidkonannya-oblasnogo-bjudzhetu.html>.
29. Герасимчук З. В., Вахович І. М., Камінська І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону. Луцьк : Надстир'я, 2006. 220 с.
30. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О., Холошня Д. О. Державна фінансова підтримка розвитку промисловості України як метод подолання фінансової кризи. *Економіка та держава*. 2017. № 11. С. 15–20.
31. Шемякіна Н. В. Шляхи удосконалення фінансового забезпечення розвитку промисловості. *Проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 178–183.

32. Дем'янчук О. І. Фінансовий потенціал регіонів України як базова основа їх стабільного економічного розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка*. 2014. Вип. 27. С. 73–78. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2014_27_15.pdf (дата звернення : 15.10.2020).

33. Савко О. Я. Класифікація фінансових стратегій промислових підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород: Гельветика. 2016. Вип.8. Ч. 2. С. 79–82.

34. Маслак О. І. Особливості оцінювання фінансового потенціалу промислового підприємства. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2014. Випуск 6 (77). С. 124–129.

35. Оболенцева Л. В. Методи формування стратегії управління конкурентоспроможністю промислових комплексів регіонів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 413–418. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_12_65 (дата звернення : 16.10.2020).

36. Хомяк М. С. Фінансові інструменти стабілізації регіонального розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 711–714. URL : <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/146.pdf> (дата звернення : 15.10.2020).

37. Радзівіло І. В. Фінансові інструменти забезпечення подолання кризи інноваційного розвитку промислових підприємств. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2010. № 3. С. 66–74. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2010_3_12 (дата звернення : 11.10.2020).

38. Єлецьких С. Я. Удосконалення процесу управління фінансово стійким розвитком промислового підприємства. *Економіка промисловості*. 2012. № 3-4. С. 74–80. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2012_3-4_13 (дата звернення : 17.10.2020).

39. Власова Н. О. Вплив макроекономічних факторів на фінансові результати підприємств промисловості. *Соціальна економіка*. 2018. Вип. 56. С.

18–26. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2018_56_4 (дата звернення : 15.10.2020).

40. Шовкун І. А. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в контексті неоіндустріалізації економіки України. *Фінанси України*. 2014. № 12. С. 83–95. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2014_12_8 (дата звернення : 15.10.2020).